

Geliş Tarihi:

10.09.2022

Kabul Tarihi:

16.09.2022

Yayımlanma Tarihi:

30.09.2022

Kaynakça Gösterimi: Ceylan, A. (2022). Bulgaristan Emâreti (Prenslığı) Anayasası: 1879 Tırnova Anayasası. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Hukuk Sayısı*, 21(44), 630-677. doi: 10.46928/iticusbe.1173389

BULGARİSTAN EMÂRETİ (PRENSLİĞİ) ANAYASASI: 1879 TIRNOVA ANAYASASI

Araştırma

Ayhan Ceylan

Sorumlu Yazar (Correspondence)

İstanbul Ticaret Üniversitesi

aceylan@ticaret.edu.tr

Ayhan Ceylan, İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Tarihi profesörüdür. Hukuk Tarihi, Osmanlı Coğrafyası Kamu Hukuku, Basın ve Sinema Hukuku Tarihi, Osmanlı Dönemi Kuzey Afrika ve Balkanlar Anayasa Hukuku Tarihi alanlarında çalışmalar yapmaktadır.

BULGARİSTAN EMÂRETİ (PRENSLİĞİ) ANAYASASI:

1879 TIRNOVA ANAYASASI

Ayhan Ceylan
aceylan@ticaret.edu.tr

Özet

Şark Meselesi kapsamında düvel-i muazzama arasında süren nüfuz mücadelesine bir denge sağlamak üzere 1878’de Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşma’nın sonuçlarından biri de Osmanlı Devleti’ne bağlı özerk nitelikte Bulgaristan Prenslığı’nin kurulmasıdır. Antlaşma, Prenslığın teşkilatını belirlemek üzere bir anayasa yapılmasını öngörmüştür. Antlaşma ayrıca, Anayasanın yapılışına, yürürlük zamanına, Prens’in seçimine ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin düzenlemeler de içermektedir. Böylece Berlin Antlaşması, Prensluk Anayasası’nın hem dayanağını oluşturmakta hem de belli ölçüde onun genel çerçevesini belirlemektedir. Bulgaristan Prenslığı’nin Osmanlı Devletine bağlı olduğuna ilişkin Berlin Antlaşması’nda yer alan düzenleme, Tasarı metninden çıkarılarak Anayasa’da yer almamıştır. 28 Nisan 1879’da Tırnova’da toplanan kurucu meclis tarafından kabul edilen Anayasa, 22 bölüm halinde 169 maddeden oluşmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı organına yer veren Anayasa, eksik olmakla birlikte temel hak ve özgürlükler listesi içermektedir. Prens’e sistemde üstün bir konum sağlayan Anayasa, yasama gücüne sahip olsa da yürütmeyi denetleme yetkisi sınırlı bir parlamento öngörmektedir. Anayasa, Bulgaristan’ın 1908’de bağımsızlığı ve Krallığı ilan etmesine kadar Prensluk Anayasası olma niteliğini sürdürmüştür. Tırnova Anayasası, Prensluk sonrası gelen Krallık ve Komünizm Dönemlerinde varlığını koruyarak 1947 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Amaç: Araştırmada, 1878 Berlin Antlaşması ile kurulan Bulgaristan Prenslığı’nin Anayasası ele alınmaktadır. Anayasa’nın, sosyal ve tarihsel arka plan, ortaya çıkaran sebepler, hazırlanış, temel özellikler, temel organlar ve fonksiyonlar, değişiklikler ve uygulama boyutlarıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın sonunda 1879 Bulgaristan Anayasası’nın çevirisine yer verilmiştir.

Yöntem: Makalede, öncelikle, Osmanlı Arşivi’nde yer alan birinci derecede kaynaklarla, bu kaynaklarla ortaya konan ikinci derecede çalışmalar ve bunların yorumlanmasıyla yazılan eserlerdeki bilgiler derlenmiştir. Elde edilen bilgilerin konu plan kapsamı dikkate alınarak, Anayasanın ortaya çıkışı, muhtevası ve uygulanışı çerçevesinde yorumlanması ve değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Bulgular: 1879 Bulgaristan Prenslığı Anayasası’nın hukuken Osmanlı Devleti’ne bağlı, ancak bu bağa Anayasası’nda yer vermeyen bir ülkede kabul edildiği görülmüştür. Anayasa’nın hazırlanması ve kabulü sürecinde Rusya’nın etkisi dikkat çekicidir. Prensluk Anayasası, genelde, güncel Bulgar Anayasa Hukuku Tarihi çalışmalarında Bulgaristan’ın ilk anayasası olarak kabul edilmekte, aynı tarihte kadim Bulgar toprakları üzerinde kurulmuş, daha sonra Prenslığe ilhak edilmiş Şarkî Rumeli Vilayeti’nin Anayasası ise göz ardı edilmektedir. Anayasa monarşi ile parlamentarizm ilkeleri arasında denge sağlamaya çalışmakta, sınırlı bir demokrasi öngörmektedir.

Özgünlük: Türkçe literatürde 1879 Tırnova Anayasası, Bulgaristan Tarihi, özellikle de Osmanlı-Bulgaristan ilişkileri kapsamında kısmen inceleme konusu yapılmıştır. Bu incelemeler de genelde tarihçiler tarafından yapılmıştır. Hukukçular tarafından bu Anayasa müstakil bir çalışma konusu yapılmamıştır. Anayasada bu ilişki vurgulanmasa da, Bulgaristan’ın aynı dönemde muhtar/özerk nitelikte Osmanlı Devleti’ne bağlı olması Anayasanın önemini daha da artırmaktadır. Makale sonunda Anayasa metnine yer verilmesi de çalışmanın ayırt edici başka bir özelliğidir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Emâreti, Bulgaristan Prenslığı, Tırnova Anayasası, Osmanlı Anayasacılığı, 1879 Bulgaristan Anayasası

JEL Sınıflandırması: K40

CONSTITUTION OF THE PRINCIPALITY (EMIRATE) OF BULGARIA: THE 1879 CONSTITUTION OF TARNOVA

Abstract

The Treaty of Berlin was signed in 1878 to provide a balance to the struggle for influence between the great powers within the scope of the Eastern Question. One of the results of this Treaty was the establishment of the autonomous Bulgarian Principality, which was subordinate to the Ottoman State. The Berlin Treaty envisaged the making of a constitution to determine the organization of the Principality. The Treaty also includes a regulation on the making of the Constitution, the time of its validity, the election of the Prince, and fundamental rights and freedoms. Thus, the Treaty of Berlin both forms the basis of the Principality Constitution and determines its general framework to a certain extent. The regulation in the Berlin Treaty, which states that the Principality of Bulgaria was subordinate to the Ottoman State, was removed from the text of the Draft and was not included in the Constitution. The Constitution, which was adopted by the constituent assembly meeting in Tarnova on April 28, 1879, consists of 169 articles in 22 sections. The Constitution, which includes the legislative, executive and judicial branches, contains a list of fundamental rights and freedoms, although it is incomplete. The Constitution, which gives the Prince a superior position in the system, envisages a parliament with limited power to oversee the executive, although it has legislative power. The Constitution remained as the Constitution of the Principality until Bulgaria declared independence and the Kingdom in 1908. The Tarnova Constitution remained in force until 1947, preserving its existence in the Kingdom and Communism periods that came after the Principality

Purpose: In the research, the Constitution of the Principality of Bulgaria, which was established with the Treaty of Berlin in 1878, is discussed. It is aimed to examine the Constitution in terms of its social and historical background, causes, preparation, basic features, basic organs and functions, amendments and implementation. At the end of the study, the translation of the 1879 Bulgarian Constitution is included.

Method: In the article, firstly, the primary sources in the Ottoman Archives, the secondary studies revealed by these sources and the information in the works written by their interpretation were compiled. Considering the scope of the subject plan, the obtained information has been tried to be interpreted and evaluated within the framework of the emergence, content and implementation of the Constitution.

Findings: It was seen that the Constitution of the Principality of Bulgaria of 1879 was adopted in a country that was legally bound to the Ottoman Empire, but did not include this link in its Constitution. The influence of Russia in the preparation and adoption of the Constitution is remarkable. The Constitution of the Principality is generally accepted as the first constitution of Bulgaria in contemporary studies on the History of Bulgarian Constitutional Law, while the Constitution of the Province of Eastern Rumelia, which was founded on the ancient Bulgarian lands and later annexed to the Principality, is ignored. The constitution tries to balance the principles of monarchy and parliamentarism and envisages a limited democracy.

Originality: In the Turkish literature, the 1879 Tarnova Constitution has been partially examined in the context of the History of Bulgaria and especially Ottoman-Bulgarian relations. These studies were generally made by historians. This Constitution has not been made the subject of an independent study by the lawyers. Even though this relationship is not emphasized in the Constitution, the fact that Bulgaria was dependent on the Ottoman State in the same period as an muhtar/autonomous increases the importance of the Constitution. The fact that the text of the Constitution is included at the end of the article is another distinguishing feature of the study.

Keywords: Emirate of Bulgaria, Principality of Bulgaria, Constitution of Tarnova, Ottoman Constitutionalism, The Bulgarian Constitution of 1879

JEL Classification: K40

GİRİŞ

14. yüzyılın son çeyreğinde tamamen Osmanlı egemenliği altına giren Bulgaristan 1878 Berlin Antlaşması'na kadar merkeze bağlı bir vilayet olarak yönetilmiştir. 93 Harbi'nde Rus Ordusu karşısında yaşanan ağır mağlubiyet sonrası Osmanlı Devleti, 1878 yılında Rusya ile Ayastefanos Mukâvelenâme'sini imzalamak zorunda kalmıştır. Mukâvelenâme'nin öngördüğü Tuna'dan Ege Denizi'ne, Ohri'den Karadeniz'e uzanan Büyük Bulgaristan toprakları, Avrupa devletlerinin menfaatlerine aykırı bulunarak kabul görmemiş, yeni bir antlaşma imzalanması istenmiştir. Batı devletleriyle savaşı göze alamayan Rusya teklifi kabul etmiş ve 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma, Büyük Bulgaristan topraklarını üçe bölerek, bir parçasında; Osmanlı Devleti'ne bağlı, vergi veren, Hristiyan yöneticilerce idare edilecek, millî askere sahip, muhtar/özerk nitelikte bir Emâret/Prenslük oluşturmuştur. Berlin Antlaşması ayrıca, kurulan Bulgaristan Prenslüğü'nin idarî statüsünü belirlemek üzere bir anayasa yapılmasını öngörmüştür. Bulgaristan üzerindeki siyasî, idarî ve askerî nüfuzu, Anayasa'nın Rusya inisiyatifiyle hazırlanmasına yol açmıştır. Kurucu Meclis tarafından müzâkere edilerek 28 Nisan 1879'da kabul edilen Prenslük Anayasası, 29 Nisan 1879'da yürürlüğe girmiştir.

Anayasa, 1838 Sırbistan Türk Anayasası ve 1879 Şarkî Rumeli Anayasası'ndan farklı olarak, metninde padişaha yetki vermediği gibi Osmanlı Devleti ile tâbiyet ilişkisine de değinmemiştir. Bu yönüyle onu, model aldığı 1869 Sırbistan Anayasası'na benzetmek mümkündür. Prenslük Anayasası'nda bağlılık statüsü vurgulanmamış olsa da anayasal rejimin işleyişinde Osmanlı hükümlerine işaret eden uygulamalar görülmektedir: Prens seçimini padişahın tasdiki, Osmanlı Devleti'ne vergi verilmesi, dış devletlerle Prenslüğün antlaşma imzalamaması, Prenslük'teki konsolosların Dersaadet'in izniyle görev yapması, Prens'in nişan vermesindeki sınırlama, Bâbiâli ile Emâret ilişkilerini sağlamak üzere karşılıklı kapıkethüdası ve komiser görevlendirilmesi bu kapsamda sayılabilir. Ancak Prenslük, Bâbiâli tarafından kabul görmemesine rağmen, "dış devletlerle kendi başına antlaşma imzalama" gibi bazı uygulamalarında bağlılık sınırlarını aşarak, fiilen bağımsız bir devlet gibi hareket etmiştir.

1879 Bulgaristan Prenslüğü Anayasası, tarihçiler tarafından kısmen ele alınmıştır. Fakat Anayasa'nın hukukçularca derinlemesine bir tahlili yapılmamıştır. Anayasa'nın, Bulgarca ve Fransızca metinleri Osmanlı Arşivi'nde yer almaktadır. Bunun yanında, tadil edilmiş şekliyle Osmanlıca'ya çevrilmiş ve ilk hâlini esas alan İngilizce metinlerine ulaşmak mümkündür. Ayrıca, Osmanlı Arşivi'nde Anayasa'ya ilişkin bilgilere yer veren pek çok belge bulunmaktadır. İncelememizde, Osmanlı Arşiv belgeleri ile yerli ve yabancı ikinci el kaynaklardan yararlanılmıştır. Araştırmada, öncelikle Anayasanın tarihî arka planına gitmeye çalışılarak, Bulgaristan'da Osmanlı hâkimiyetinin kuruluşu, gelişmesi ve yönetim anlayışına değinilmiştir. Daha sonra, Berlin Antlaşması'nın konuyla ilgili maddelerine yer verilerek, Bulgaristan Prenslüğü'nin kuruluşu, Anayasayı doğuran sebepler, Anayasanın hukukî niteliği, muhtevası ve uygulaması üzerinde durulmuştur. Makale sonunda Anayasa metnine yer verilmiştir.

1. Berlin Antlaşması Öncesi Dönem:Bulgaristan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kuruluşu ve Gelişimi

Karadeniz ile Hazar Denizi civârına gelerek yerleşen Bulgarlar, çevrelerindeki kavimleri hâkimiyet altına alarak zamanla siyasî birlik oluşturdular (Jelavich, 2009:16; Crampton, 2005a:8; Crampton, 2005b: 6-7; İnalçık, 1992: V; Kayapınar, 2017a: 109; Kuyucuklu, 1992: 394-395)¹. Bölgede Avarlar ve Hazarlarla mücadele eden Bulgarlar, Balkanlara doğru göç etmek zorunda kaldılar. Bizans'ın nüfuz alanına yönelme çatışmayı da beraberinde getirdi. Müslümanların İstanbul'u kuşatmalarının verdiği fırsatla Bizans mağlup edilerek, 681'de eski Türk devlet geleneğine göre teşkilatlanan Tuna Bulgar Devleti kuruldu. Bu arada, bölgede yerleşen ve dağınık halde bulunan Slavlar üzerinde hâkimiyet kurulmuştu. Egemenlik sağlansa da sayıca fazla olmanın getirdiği üstünlük Slavlaşma lehine bir süreç oluşturdu. Nihayet 865 yılında Tuna Bulgar Devleti Hristiyanlığı kabul edip Slavlaşarak yeni bir kimlik elde etti (İnalçık, 1992: V-VI). Bu devletin iyice güçlendiği dönemde Bulgar yöneticiler Bizans'ı ve başkenti İstanbul'u hâkimiyet altına alarak yerine kâim olmak istediler. Böylece iki devlet arasında bazen birinin bazen diğerinin lehine sonuçlar veren bir mücadele başladı. Bizans uzun süren bu mücadele sonrasında 1018 yılında Bulgar Devleti'ni tamamen boyunduruğu altına aldı. Ancak Bizans'ın üstünlüğü bir buçuk asrı biraz aşabildi. Bizans içindeki çekişmeler, Türk kavimlerinin bölgeye akınları ve Bulgar köylüsünün artan ekonomik ve sosyal şartlara isyanı Kumanlar öncülüğünde Bulgarlar'ın yeniden devlet kurmalarını beraberinde getirdi. İkinci Bulgar Devleti döneminde de Bulgarlar topraklarını önemli ölçüde genişlettiler. Ancak asiller arasındaki rekabet ve mücadele pek çok siyasî merkezin kurulmasına yol açarak bölünmeyi, sonrasında da iki asır süren devletin sonunu getirdi (İnalçık,1992:VI-VII;Kayapınar, 2017a:111-128;Jelavich, 2009:17-19;Kuyucuklu, 1992: 395-396).

İlk Bulgar Devleti'nden itibaren Bizans'tan etkilenilmiş, devlet ve kilise idaresi ile vergi sistemi Bizans'tan alınmıştı. Bizans ile anlaşmazlıklara rağmen Bulgaristan, 1054'teki bölünmede Katolik Batı'dan kopan Ortodoks Hristiyan Doğu'nun bir parçası olarak kaldı (Crampton, 2005a:21-24). Bulgaristan esasen Bizans egemenliği öncesi Batı benzeri bir feodal sistemle tanışmıştı. Köylülerin geçmiş döneme nazaran konumu daha da kötüleşerek serflik ortaya çıkmış, toprak soylular ve din adamlarının denetimine girmişti (Black,1943:7). Soylular idare ettikleri yerlerde yönetim adına vergi toplamakta, düzeni sağlamakta, yargılama görevini yerine getirmekteydi. Köylüler, soylulara yaptıkları ödemeler yanında, savaş ve barış zamanlarında devlete karşı da çeşitli ağır yükümlülükler üstlenmekteydi. XIV. yüzyılda tekrarlayan savaşlar, soyluların artan gücünü, aşırı vergi artışını, iç göçü ortaya çıkarırken sosyal ve siyasal hoşnutsuzluk belirgin hâle gelmişti (Crampton, 2005b,17-18; Jelavich, 2009:30-32).

XIV. yüzyılda Bulgarlar, Sırp'ın, Macarlar'ın ve Osmanlılar'ın bölgedeki rekabeti ve egemenlik mücadeleleriyle yüz yüze geldi. Osmanlı Beyliği 1337 yılıyla birlikte Bursa, İznik ve İzmit'i, 1346'da da Karesi Beyliği'ni hâkimiyetine almış, aynı dönemde Bizans'taki taht rekâbetinin getirdiği mücadeleye

---

¹ Bulgarlar köken olarak Orta Asya ile irtibatlandırılarak doğrudan Turanlılar'a ya da Türkler'e dayandırılmış, etkili Slavlar ile olmak üzere zamanla pek çok unsurla karışmıştır.

ve kargaşadan yararlanarak Rumeli'ye geçmiştir. İttifâk yapılan Bizans İmparatoru Kantakuzinos'un yardım isteği üzerine 1352'de Meriç Irmağı boyunda karşılaşılan Sırp-Bulgar ordusu yenilgiye uğratılmıştır. Bu sırada, Sırbistan'ın en güçlü dönemi olarak belirtilen Sırp İmparatorluğu, 1355'de Çar Stefan Duşan'ın ölümüyle sona ererek parçalanmış, Osmanlılar karşısında büyük bir rakip ortadan kalkmıştır. Yeni toprakların sağlayacağı imkânlar Anadolu'daki Türkmen grupları Rumeli'ye çekerken, devlet de bu göçü desteklemiştir. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki ilerleyişi sırasında, daha önce yaşadıkları şartlara nazaran köylüye sağlanan fırsatlar, angaryanın kaldırılması ve entegre edici idarî sistem yerleşmeyi ve kalıcılığı kolaylaştırmıştır. 1359'da Bizans ve Haçlı kuvvetlerine karşı Gelibolu'da elde edilen başarıyı müteâkip 1371 yılında Sırp ordusunun Meriç Irmağı kıyısındaki Çirmen'de yenilgisiyle, aralarında Bulgaristan'ın da yer aldığı Balkan hükümdarları haraçgüzâr olup Osmanlı Devletini tanıırken, zafer, Makedonya, Sırbistan ve Bulgaristan'ın kapılarını Osmanlılar'a açmıştır. Balkan devletlerinin parçalanmış ve birbirleriyle çekişme ve rekâbet hâlinde olmaları Balkanlar'da Osmanlı ilerleyişini kolaylaştırmıştır. Duşan'ın ölümü sonrasında parçalanmış İmparatorluğunda ortaya çıkan feodal beylerden biri olan Lazar'ın Balkan müttefiklerle bir araya gelmesinden müteşekkil ordu ile I. Murad arasında 1389'da yapılan Kosova Savaşı Osmanlı gâlibiyetiyle sonuçlanmış, Osmanlılar'a yönelik Balkan mukâvemeti sona ermiştir. 1396'da Haçlı Ordusu karşısında elde edilen Niğbolu Zaferi Balkanlar'da Osmanlı kalıcılığını iyice pekiştirirken artık parçalanmış haldeki Bulgaristan Yıldırım Bayezit döneminde tamamen Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Osmanlı Devleti'nin genel olarak Balkanlar ve özellikle Bulgaristan üzerindeki hâkimiyetiyle ilgili olarak bkz. İnalçık, 2009: 43-68; Emecen, 2011: 69-101; Jelavich, 2009:32-34; Crampton, 2005b: 15-16; Kayapınar, 2017b: 246; Halaçoğlu, 1992:396-399;Yalçınkaya, 2017: 317-320). Osmanlı Devleti yer yer toprak kayıpları olsa da Balkanlar'daki konumunu XVII. yüzyıl sonuna kadar büyük ölçüde muhafaza etmiştir. Bu dönemden sonra Rusya ve Habsburg İmparatorlukları'nın öncülük ettiği ittifâklar Osmanlılar'ı önce durdurmaya sonra da geriletmeyi başaracaktır (Jelavich, 2009:39).

Yaklaşık beş buçuk asırlık uzun Osmanlı hâkimiyet dönemi genel olarak Balkanlar'da husûsen Bulgaristan'da bir kısmı günümüze de yansıyan her alanda önemli izler bırakmıştır. Bu uzun süreli kalıcılıkta izlenen siyasetin rolü dikkat çekicidir. Bir devlet geleneği haline gelen tatbikat, egemenlik tesis edilen yerlerin eski düzenini makul ölçülerde korumaya, tadile ve tedricen kendi sistemini hâkim kılma esaslarına dayanmaktaydı. Bu çerçevede, Bulgaristan'daki Osmanlı yönetimi kendisinden önceki sosyal, siyasî ve ekonomik sistemi ortadan kaldırmadı; ıslah etti. Geçmişte siyasî sistem üzerinde de söz sahibi soyluların etkinliği oldukça azaltıldı. Toprak sistemi ıslah edilerek soylular ve din adamlarının elinden alındı. Toprak onu işleyerek vergi ödeyen köylünün elinde tutuldu ve büyük ölçüde suistimallerin önüne geçildi (Black,1943:7-8;Jelavich, 2009:39).

Osmanlı merkezine yakın olmasının da etkisiyle Bulgaristan merkezî yönetime tâbi bölgelerdendi. Bulgaristan toprakları Osmanlı idarî sisteminde genelde Rumeli Eyaletine bağlı sancaklar/livalar şeklinde teşkilatlanmıştı. Bu sancakların bir kısmının zamanla oluşturulan Özi Eyaletine, hatta Vidin

Sancağı örneğinde Tamışvar Eyaletine bağlı olduğu da görülebilmekteydi (Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Kunt, 1978: 43, 47-48, 125-126, 135, 150-151, 154, 184-186; Başar, 1997: 17; Kılıç, 1997: 45-50).

Osmanlı Devleti idaresinde, Bulgarlar ülke yönetimine üst düzeyde katılmadılar. Bulgarlar Balkan Hristiyanlarının çoğunda olduğu gibi köylerde yaşamaktaydı. Osmanlılar bu halkı doğrudan doğruya yönetmemiş, geleneksel sistemlerinde belirledikleri temsilcileri aracılığıyla yönetmeyi tercih etmiştir. Bu da üst seviyede millet sistemi yoluyla, Ortodoks Kilisesi; alt düzeyde de köy idarecileri aracılığıyla gerçekleşmiştir (Black,1943:8;Jelavich, 2009:39,53,63). Bulgarlar Osmanlı hâkimiyetinin büyük bölümünde Fener Rum Ortodoks Kilisesine bağlı kalmıştır. Patrik, ruhani lider olmanın yanında Osmanlı hukukunun tanıdığı muhtariyet kapsamında hukukî alanda da yetkilere sahipti; evlenme, boşanma gibi ahvâl-i şahsiyye alanındaki meseleler yanında bazı cezaî vakalara da bakmaktaydı (Jelavich, 2009:55-56,105;Yalçınkaya, 2017:319). Bulgaristan topraklarının merkezden idaresi uygulamaya mutlak, sıkı bir yönetim tarzı olarak yansımamıştır. Osmanlı Devleti'nin tâbi olduğu hukuk sistemi, gelenek, kalıcı ve istikrarlı idare için rasyonel yaklaşım; esnek bir yönetimi, ayrıcalıklı alanlar veya kişiler oluşturmayı gerektirmişti. Osmanlı merkezi ile köy örgütlenmelerinin idaresi altında, kilisenin etkili olduğu sosyal, hatta siyasî zeminde, Bulgar halkı merkezin doğrudan kontrolünün ötesinde özerk bir alan bulabilmiştir. Halk ile Türk yöneticiler arasında aracı konumuna gelen eşraf zamanla önemli bir yer edinecek, ticaret ve zanaat erbabının yer aldığı loncalar, köy toplulukları ve kilise yönetimi özerk bir konum elde edeceklerdir. Bununla birlikte, Bulgar halkı, dilini kullanabilmiş, inanç ve ibadetlerini serbestçe icrâ edebilmiş, Osmanlı hukukunun âdilâne işlediği şartlarda genel olarak refah ve özgürlük içinde yaşamıştır (Black,1943:8-12;Jelavich, 2009,108).

Fetih sonrası iskan siyaseti ve sonradan ihtida sebebiyle Bulgaristan topraklarında oldukça fazla Müslüman ve Türk nüfus yaşadı. Hatta bazı bölgelerde Türklerin sayısı Hristiyanlardan fazlaydı. Bu yoğun yerleşim Anadolu şehirlerinden farksız sosyo-kültürel hayat ve kurumların oluşmasını sağladı. Zamanla ortaya çıkan savaşların yol açtığı göçler ve ölümler sebebiyle bu nüfus azaldı (Jelavich, 2009:105;Halaçoğlu,1992:397-398;Yalçınkaya, 2017:320-321).

2. Berlin Antlaşması Sonrası Dönem:Bulgaristan Emâretinin Ortaya Çıkışı

Şark Meselesi kapsamında, özellikle Rusya, Avusturya, Fransa ve İngiltere arasında menfaat çatışmalarından kaynaklanan nüfuz rekabeti ve denge düzeni, XIX. yüzyılla birlikte yayılan Batı Avrupa merkezli liberalizm ve milliyetçilik akımları, Rusların Ortodoks-Slavları koruma ve birlik amacı taşıyan Panslavizm siyaseti etrafındaki gelişmeler, bölgedeki çeşitli milletlerin bağımsızlık hareketlerine girişmesinin de etkisiyle Balkanlarda bir kısmı bağımsız bir kısmı da özerk yönetimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Jelavich, 2009:195-217;Şentürk,1992:47). Bulgaristan'ın önce özerk bir emâret daha sonra bağımsız bir krallık olarak ortaya çıkışı fiilî ve hukukî bir takım gelişmelerin sonucunda gerçekleşmiştir.

Balkan coğrafyasında devlet kuran bir topluluk olarak varlıkları oldukça önceye gitse de Bulgarlar XVIII. yüzyıl sonlarında, hatta XIX. yüzyıl başlarında bölgede Rumlar ve Türkler kadar hatırlanan ve bahsedilen bir millet değildir (İnalçık,1992:17). Bulgaristan'da millî kimliğin farkına varış, milliyetçi eğilimler ve hareketler bölgedeki Sırlar ve Yunanlılar'a nispetle geç gelişmişti. Fener Rum Ortodoks Patrikhânesine dinî yönden bağlanma, Rum Patriğinin dinî ve idarî ayrıcalıklar elde etmesine ve bir müddet sonra da yetkilerin istismar edilerek Bulgar topraklarında artan Rumlaştırma faaliyetlerine zemin hazırlamıştı. Bulgaristan'da millî ve kültürel varlığı yok etmeye yönelik girişimler kısa süre sonra karşı tepkiyi de beraberinde getirmiş, Rumlaştırma çabaları Bulgarları millî bir kimlik arayışına yöneltmede önemli bir rol üstlenmiştir. Bulgarlar, 1856 Islâhât Fermanı'nın gayrimüslimler lehine olan hükümlerinden de istifade ederek 1860 yılında Rum Patrik'in riyâsetini kabul etmediklerini ilan etmiş, Bâbiâli 1870 yılında yayınladığı Eksarhlık Beratı ile Bulgar Kilisesinin bağımsızlığını duyurmuştur (Engelhardt,1328:157-163, 275-282;İnalçık,1992:18-24;Jelavich, 2009:107, 365-367;Aydın,1992:5-6). Rusya, Panslavizm siyaseti kapsamında Balkanlar'da kendisine bağlı Slav devletleri vücuda getirmeyi istemekte, fırsat bulduğunda Bulgarları Osmanlı Devleti'ne karşı tahrik etmekteydi. Tahriklerin etkisiyle komitecilik ve çoğu etkisiz büyük küçük pek çok isyan girişimi ortaya çıkmıştır (İnalçık,1992:39;Şentürk,1992:76-77). Beklenen sonucu vermese de bu isyanlar milli bir devlet oluşumuna giden yolda Bulgarlar'a önemli kazanımlar sağlamıştır (Aydın,1992:2-8).

Şark Meselesi'nin bir safhası olarak görülebilecek Kırım Savaşı (Baykal,1959:241) sonrası 1856 yılında Paris Antlaşması imzalanmıştır. Osmanlı Devleti bu antlaşmayla Avrupa devletler topluluğuna kabul edilmiş, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı Avrupa devletleri tarafından garanti altına alınmıştır (m.7) (Muâhedât Mecmuası,1298a:248). Antlaşma hükümlerinde memnun kalmayan Rusya, lehine hükümler içeren bir antlaşma veya değişiklikler için uygun şartları kollamaya başlamıştır. 1870'de Fransa'nın Prusya'ya yenilmesi ile aradığı fırsatı yakalayan Rusya, antlaşmayı imzalayan devletlere nota vererek antlaşma maddelerini müzâkere yoluna gitmiş, taraf diğer devletlerden ciddi bir tepki ve itiraz gelmeyince 1871 Londra Mukâvelenâmesi (Muâhedât Mecmuası,1298b:103-108) ile Paris Antlaşması'nın ruhunu meydana getiren maddeleri değiştirmeyi başarmıştır (Türkgeldi,1987a: 211-213, 224-226;Aydın,1992:6).

1877 yılında Rusya, beraber hareket ettiği Sırbistan, Romanya ve Karadağ ile birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girişmiştir. Osmanlı Devleti hem doğuda hem de batıda önemli ilerlemeler kaydeden Rus ordusu karşısında 1878'de Rusya ile Ayastefanos Mukâvelenâmesi'ni imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşmanın yönetime ilişkin belli başlı maddelerine göre ²:

---

² Mukâvelenâmenin Bulgaristan hakkındaki maddelerinin Fransızca metni için bkz. HR.SYS. 2894/10, -5, 1878; HR.SFR.04. 711/3, -1, 1878. Osmanlıca metin için bkz. A.DVN.NMH. 24/6, -3, 1878; A.DVN.NMH. 24/6, -19; Muâhedât Mecmuası, 1298a, 183-190. Latin harfleriyle Türkçe metni için bkz. Erim, 1953: 390-393. Ayrıca bkz. Aydın, 1992:10-11.

-Bulgaristan'ın hududu Tuna boyunca uzanarak Karadeniz'e, batıda Ohri Gölü'nden güneyde Ege Denizi kıyılarına kadar geniş bir alana ulaşacak,

-Karadağ, Sırbistan ve Romanya bağımsızlığa kavuşacak, Bulgaristan ise Devlet-i Aliyye'ye vergi verir ve idaresi Hristiyan yöneticilerden oluşacak bir mümtaz emâret hâlini alacak,

-Bulgaristan Beyi (Prensi), ahâli tarafından serbestçe seçilecek ve düvel-i muazzamanın muvâfakatıyla Devlet-i Aliyye tarafından tasdik olunacaktır. Bey, düvel-i muazzamada hükümler olan hanedan üyesinden seçilemeyecektir. Bulgaristan'da Bey'in seçiminden evvel İdare-i Müstakbele Nizamnâmesi (Bulgaristan Anayasası) hazırlanacak,

-Bulgaristan'da yeni düzeni kurmak ve icrâsına nezâret etmek üzere iki sene süreyle bir Rus Devlet Komiseri görev yapacak,

-Osmanlı askeri Bulgaristan'da ikamet etmeyecek, eski kaleler yıkılacaktır.

İmzalanan antlaşma hükümleri ne Batılı devletleri ne de Balkan ülkelerini tatmin etmiştir. Batı devletleri Rusya'nın elde ettiği veya edebileceği ve Osmanlı hâkimiyetini Rumeli'de sona erdiren nüfuz alanını kendi menfaatleri açısından tehlikeli bularak antlaşma hükümlerinin değiştirilmesini istemişlerdir. Batı devletleriyle bir savaşı göze alamayan Rusya bu teklifi kabul etmiş ve Berlin Kongresi müzâkereleri başlamıştır (Türkgeldi,1987b:57-59;Aydın,1992:12).

Berlin Kongresi, 1856 Paris Antlaşmasını imzalayan devletlerin katılımıyla 1878 yılında Berlin'de gerçekleştirilmiştir. Bismark, Kongrenin amacını; '1878 Ayastefanos Antlaşması ile değişikliğe uğrayan Avrupa'daki durumu, 1856 Paris Antlaşması ve 1871 Londra Mukâvelenâmesi'ni imza eden devletlerin serbest müzâkeresine sunarak, özellikle Bulgaristan'ın sınır ve teşkilatının belirlenmesi' olarak ifade etmiştir. Bismark'ın, Ayastefanos Antlaşması'nın Bulgaristan'ın teşkilatına ilişkin maddelerinin öncelikli olarak müzâkere edilmesi teklifi ittifakla kabul görmüştür (Muâhedât Mecmuası, 1298b:181-182; Berlin Kongresi Protokolleri,1298:4-5). 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'nda, genel çerçevesini İngiltere ile Rusya'nın müzâkerelerden önce kendi aralarında görüşerek belirlediği (Türkgeldi,1987b:59-62,67-68), 1878 Ayastefanos Antlaşması ile oluşturulan geniş alana yayılmış Bulgaristan Emâreti'nin toprakları üç parçaya bölünmüştür. Ayastefanos Antlaşması'ndaki statüsünü önemli ölçüde koruyan Bulgaristan Emâreti, toprakları oldukça sınırlanmış yeni bir şekle bürünürken, Büyük Bulgaristan'ın topraklarına dâhil olan Makedonya ikinci parça olarak Osmanlı Devleti'ne iade edilmiş, üçüncü parçada ise mümtaz bir vilâyet olarak Rumeli-i Şarkî kurulmuştur. Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan Emâreti'nin idaresine ilişkin başlıca hükümleri şunlardır (BOA, A.DVNSNMH.d.14,1296:8-11;Muâhedât Mecmuası,1298b:120-125):

-Bulgaristan Emâreti, Osmanlı Devleti'ne bağlı, mümtaz/muhtar nitelikte³, vergi verecek, Hristiyan yöneticilerce idare edilecek ve millî askere sahip olacak (m.1),

-Bulgaristan Prensi, ahâli tarafından serbestçe seçilecek ve düvel-i muazzamanın muvâfakatıyla Bâbîâlî tarafından tasdik olunacaktır. Prens, Avrupa düvel-i muazzamasında hükümler olan hanedan üyesinden seçilemeyecek (m.3),

-Prensin seçiminden önce Emâretin Nizamnâme-i Esâsîsi (Anayasa) tanzim edilecektir. Bulgar, Türk, Romanyalı, Rum vs. unsurların birlikte yaşadıkları bölgelerde seçimler ve Anayasanın düzenlediği konularda bu unsurların hak ve menfaatleri gözetilecek (m.4),

-Haklar düzenlenirken; din ve mezhep ayırımı yapılmayarak herkes mülkiyet ve siyâsî haklardan yararlanacak, kamu hizmeti ve memuriyete nâil olabilecek, hiç kimse esnaf ve zanaat icrâsından mahrum bırakılmayacak, Bulgaristan'da yerlilere ve yabancılara din ve mezhep hürriyeti sağlanacak (m.5),

-Bulgaristan, anayasa hazırlanıncaya kadar geçici süreyle bir Rus Komiser marifetiyle idare olunacak, bir Osmanlı Komiseri ve antlaşmayı imzalayacak devlet konsolosları bu idareye nezaret edecek (m.6),

-Geçici idare bu antlaşmanın tasdiki tarihinden itibaren dokuz ay aşmayacak (m.7),

-Yabancı devletlerle Bâbîâlî arasında imzalanıp yürürlükte olan ticaret ve seyr-i sefâin antlaşmalarıyla, tüm mukâvele ve nizamnâmeler Bulgaristan'da geçerli olacak (m.8),

-Osmanlı askeri artık Bulgaristan'da ikamet etmeyecek, eski kalelerin tümü yıkılacak (m.11),

-Müslümanlardan ve diğer topluluklardan emlak sahibi olup Emâret dışında bulunanlar Bulgaristan'daki emlaklarını iltizama vererek veya başkaları aracılığıyla idare ettirip muhafaza edebilecekler; Bulgaristan ahâlisinden olup Osmanlı topraklarında seyahat veya ikamet edecekler Osmanlı kanunlarına ve görevlilerine tâbi olacaklardır (m.12).

3. Anayasayı Ortaya Çıkaran Unsurlar

Anayasalar, bir takım şartlar sonucu yapılan/ortaya çıkan metinlerdir. Bir devletin yeni baştan kurulması veya yeni bir şekle bürünmesi, bağımsızlık, bölünme, ihtilal gibi gelişmeler anayasa yapımını gerektiren olağan veya olağanüstü haller arasında sayılabilir (Erdoğan, 2010:48-49;Eren, 2020:50-51). Farklı devlet biçimlerinin, hatta özerk/muhtar siyasi yapıların ya da eyaletlerin de anayasaları olabilir. Bazen milletlerarası antlaşmaların da anayasanın kaynakları arasında yer aldığı görülebilmektedir (Babanzâde İsmail Hakkı,1329:27-28). Nitekim Bulgaristan Emâreti'nde bir anayasa hazırlanmasını sağlayan esas sebep Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan Prensiği adı altında muhtar ayrıcalıklı bir Beylik oluşturması

---

³ Berlin Muâhedesi'nin Fransızca metninin ilk maddesinde yer alan "autonome" kelimesi, Osmanlı belge veya çevirilerinde; "mümtaz" (BOA, A.DVNSNMH.d.14, 1296:9; Berlin Kongresi Protokolleri, 1298:250) veya "muhtariyet" (Berlin, Ayastefanos, 1324: 4) şeklinde yer almıştır. Mümtaz ya da muhtariyet nitelemesine yer verilmediği de görülmektedir (Muâhedât Mecmuası, 1298b: 113).

ve onun statüsünü belirlemek üzere 4'üncü maddesinde bir anayasa yapılmasını öngörmesidir. Bu gerçeğe işaretle, Bulgaristan Osmanlı Komiserliği'nden Bâbîâlî'ye gönderilen bir yazıda, Anayasa, Şarkî Rumeli Anayasası gibi Berlin Antlaşması'nın bir zeyl ve ilavesi mahiyetinde görülmüştür (BOA, A.MTZ.(04), 2/9,-17,1893).

Bulgaristan Prenslığı Anayasası, aslen, “Şark Meselesi” etrafında Avrupa güç dengesinin korunmasına yönelik uluslararası nüfuz mücadelesinin bir aşamasında üzerinde uzlaşılan siyasî-hukukî bir metnin (Berlin Antlaşması) bir sonucudur. Ayrıca, Osmanlı merkezi ile Bulgaristan Vilâyeti arasındaki dinamikleri ve Bulgaristan'daki iç sosyal gelişmeleri ve siyasal mücadeleleri anayasayı ortaya çıkaran sebepler cümlesinden zikretmek gerekir.

4. Anayasanın Hazırlanışı ve Kabulü

Berlin Antlaşması'nın 4, 6 ve 7'nci maddeleri Bulgaristan Emâreti'nin teşkil ve tanzimine ilişkin sürece yer vermiştir. Buna göre, Bulgaristan Nizamnâme-i Dâhilîsi hazırlanıp tamamlanıncaya kadar ülke geçici olarak Rusya Komiseri tarafından idare olunacaktır. Geçici idare Berlin Antlaşması'nın onaylanması tarihinden itibaren en fazla 9 ay sürebilecektir. Anayasa tamamlandığında derhal Prens'in seçimine geçilecek ve Prens'in seçimini müteâkip Anayasa yürürlüğe girecektir. Berlin Antlaşması'nın 4'üncü maddesine göre, Anayasayı Tırnova'da toplanacak Bulgaristan ayânından müteşekkil bir meclis tanzim edecektir.

Bulgaristan'ın bağımsızlık mücadelelerine verdiği destek, Anayasa yapım sürecinde Rusya'yı ve yetkililerini ön plana çıkardı. Rusya tarafından 1877 yılında oluşturulan bir Komisyon, Bulgaristan'da Türk yönetimine son vererek, onu özerk bir idare olarak düzenleyen, ancak bu arada da Rus himayesi altında tutmayı öngören bir çalışma yapmıştı (Black,1943:53). Komisyonun başına, Ayastefanos Antlaşması'nın imzalanmasından sonra aynı zamanda Bulgaristan'daki geçici idarenin yönetimini üstlenecek olan Rus Prens Aleksandr Mihayloviç Dondukov-Korsakov getirildi. Rusya, Dondukov-Korsakov'u anayasa hazırlık çalışmalarını yürütmekle de görevlendirdi. Dondukov-Korsakov anayasa hazırlama görevini Bulgaristan'da Adalet Teşkilatının başında bulunan Rus hukukçu Lukyanov'a verdi. Anayasa hazırlanırken özellikle 1866 Romanya Anayasası ile 1869 Sırbistan Anayasası çevrilerek incelendi; Bulgarların önde gelen isimlerinden Anayasanın önemli yönleriyle ilgili görüş istendi (Black,1943:54,57-60;Ersoy Hacısalihoğlu, 2009:109). Romanya Anayasası'ndan bazı alıntılar yapılmakla birlikte, gelenekleri Bulgaristan'a benzeyen ve yürütme ile yasama güçleri dengesinde Prens'e daha fazla yetki veren Sırbistan Anayasası model alındı. Dolaylı yoldan ise Balkan Anayasaları üzerinde önemli etkileri olan 1831 Belçika Anayasası ile benzerlik kurulmuştu. Esinlenmenin asıl kaynağını, Belçika Anayasası'nın da yararlandığı 1831 Fransız Anayasası'na kadar da götürmek mümkündür (Black,1943:59,64-66;Flanz,1956:74,77,95;Djordjeviç,1984:84,87,89-90; Ersoy Hacısalihoğlu, 2009:109).

Dört aylık çalışmadan sonra hazırlanan Tasarı Kasım ayında Rus Çarı'na sunuldu. Bu Tasarı üzerinde Rusya'da bazı değişiklikler ve düzeltmeler yapıldı. Son hâliyle Genel Tasarı, Sırp ve Romanya Anayasalarını dikkate alan, Berlin Antlaşması'ndaki ilgili düzenlemeleri gözetken, Rus siyasi menfaatlerini kollayan ve Yunan Ortodoks Kilisesi ile ilişkilere yer veren bir metin mahiyetindeydi. Anayasa Tasarısı Aralık ayı içinde, Berlin Antlaşması'na göre Tırnova'da toplanacağı öngörülen Ayân Meclisi'ne (Kurucu Meclis) müzâkere edilmek üzere sunuldu (Black,1943:65;Djordjeviç,1984:90; Ersoy Hacısalihoğlu, 2009:109).

22 Şubat 1879'da Tırnova'da Tasarıyı görüşmek üzere toplanan Kurucu Meclis, Bulgarlar'ın hâkim çoğunluğu oluşturduğu, az sayıda Türk üyenin bulunduğu 229 üyeli bir yapıydı. Bunların 89'u seçimle gelmiş, kalan üyeler ise atanan kilise temsilcileri ile ayândan oluşmuştur. Müzâkereler sırasında yasama-yürütme ilişkileri başta olmak üzere fikir ayrılığına düşen liberaller ve muhafazakarlar olarak nitelenebilecek iki grup ortaya çıktı. Berlin Antlaşması'nın Fransızca metninde "Anayasa" karşılığında "constitution" kelimesi yerine "règlement organique" tercih edilmiş, Meclis görüşmelerinde metnin başlığı "constitution" şeklinde değiştirilmiştir. Yine Tasarıda yer alan; "Bulgar Prenslığının, irsî ve millî temsile dayanan, Bâbîâlî ile vassal ilişkisi olan anayasal bir monarşi" olduğu şeklindeki düzenlemenin; "Bâbîâlî ile vassal ilişkisi"ye yer veren kısmı metinden çıkarılmıştır. Sembolik de olsa bu değişiklikler bağımsız devlet olma arzusunu dışa vurduğundan önemliydiler. Meclis müzâkereleri esnasında Tasarıda Prens'in gücü de sınırlanacaktır (<https://parliament.bg/bg/15> (E.T. 3.8.2002); Vinkovetsky, 2018:770; Black, 1943: 69, 88-89; Djordjeviç, 1984: 90; Jelavich, 2009:398; Çetin, 2003: 21-24; Ersoy Hacısalihoğlu, 2009: 110)⁴.

Bulgaristan'da bulunan Osmanlı Komiseri Pertev Efendi'nin, Rus yetkililer nezdinde, Nizamnâme-i Esâsî Tasarısının; 'Prens'in irsen seçimi ve Emâretin hududunu değiştirecek merci meselelerine ilişkin itirazları' karşılık bulmadı (BOA,HR.TO.,132/26,1879;Black,1943:81) Kurucu Meclis 28 Nisan 1879'da Anayasayı oybirliğiyle kabul etti (Black,1943:99-100; <https://parliament.bg/bg/15>).

5. Anayasanın Şekli ve Hukukî Niteliği

Bulgaristan Emâreti Anayasası, seçilmiş ve atanmış üyelerden oluşan Kurucu Meclis (Gözler,2021:104-114) tarafından yapılan bir anayasadır. Kurucu Meclis ise hukukî dayanağını, Şark Meselesi'nin tarafları olan düvel-i muazzamanın imzaladığı Berlin Antlaşması'nda anayasa yapıcı bir meclise yer veren uluslararası iradedden almaktadır.

22 Şubat-28 Nisan 1879 aralığında Tırnova'da toplanan Kurucu Mecliste müzâkere edilerek kabul edilen Anayasa metninde, meclis başkanları ve meclis üyelerinin imzası bulunmaktadır. Anayasa, ayrıca

---

⁴ Meclisteki üye sayısını 229 olarak verirken mevcut Bulgaristan Parlamentosunun resmi sitesindeki bilgi esas alınmıştır (<https://parliament.bg/bg/15>). Bu dipnotta yer alan diğer kaynaklar Meclis üye sayısını 231 olarak vermekteler. 231 üyenin 218'i Bulgar, 12'si Türk ve 1'i de Yahudi olmak üzere ayrıntılandırılmaktadır (Çetin, 2003: 22). Ersoy Hacısalihoğlu, 1 üyenin Yahudi değil, Ermeni olduğunu belirtmektedir (Ersoy Hacısalihoğlu, 2009:110).

Berlin Antlaşmasının imzacı devletleri tarafından kabul ve tasdik olunmuştur (BOA, A.MTZ.(04).2/9,-17, 1893).

Anayasa metni yazma ve matbu nüshalarda yer almıştır. Osmanlı Arşiv Belgeleri, Devlet-i Aliyye'ye bağlı, mümtaz statüde idare olunan Cezâyir-i Seb'a-i Müctemia Cumhuru ve Sırbistan Emâreti Anayasalarında olduğu gibi (BOA, HH.144/6033,1802;BOA, İ.MSM.,34/978, 1845;BOA, İ.HR.,332/21394, -8,9, 1845) muhtar konumdaki Bulgaristan Emâreti'nin anayasasını da; "Nizamname-i Esâsî (BOA, A.MTZ.(04). 4/6, -7,1894), Nizamname-i Dâhilî (BOA, A.MTZ.(04).4/6, -9,1894) ya da Kanun-i Esasî (BOA, A.MTZ.(04)., 4/6,-11,1894)⁵ şeklinde nitelendirmiştir. Anayasa'nın Bulgarca ve Rusça metnine yer veren Sofya Devlet Arşivi'nde bulunan el yazısı nüshayla (Palangurski-Atanasova, 2020:239-277), Boris Yeltsin Başkanlık Kütüphanesi'ndeki Bulgarca ve Rusça ([https:// www.prlib.ru/en/node/681509](https://www.prlib.ru/en/node/681509)) ve Osmanlı Arşivi'ndeki Bulgarca ve Fransızca 1879 tarihli matbu orijinal ve 1893 tarihli anayasa tadilini içeren metinlerin (BOA, HR.SYS., 323/1,1886;BOA, A. MTZ.(04).4/6,-8,1894)⁶ başlığı "Bulgar Prenslığı Anayasası" şeklindedir. Yine 1887 tarihli Bulgar Parlamentosu resmî sitesindeki matbu Bulgarca metnin başlığı da "Bulgar Prenslığı Anayasası"dır⁷. 1330 tarihli Sofya'da basılan Osmanlıca "Bulgaristan Kanun-i Esasîsi" adlı kitapçık muhtevasında düzenlemeyi "prenslık" yerine "devlet" anayasası olarak vasıflandırmayı tercih etmiştir (Hıristof,1330). 1919 yılında basılmış, anayasa metnlerinin İngilizce çevirisini ihtiva eden ve yapılan anayasa değişiklikleri kapsamında 1879 Bulgar Anayasası'na yer veren çalışmada; "prenslık" yerine "krallık" kelimesi kullanılmıştır (Wright,1919:88-104). Bahsedilen son iki çalışmada "devlet" ve "krallık" kelimelerinin tercih edilmesi, Bulgaristan'ın 1879 tarihindeki idarî statüsünün ve onu dikkate alan orijinal metnin gözardı edilip Bulgaristan'ın 1908 yılında bağımsızlığını ilan edip krallığa geçtiği ve bu statüyü anayasa değişikliği şeklinde metne geçirdiği hâliyle kaleme alınmalarıyla ilgili olmalıdır. Anayasanın orijinal ilk şeklinin İngilizce tercümesinin yer aldığı 1943 tarihinde basılmış ve Bulgaristan anayasa gelişmelerine yer veren kitapta ise metin prenslik (principality) statüsü dikkate alınarak kaleme alınmıştır (Black,1943:291-309). Müzâkerelerinin yapıldığı ve kabul edildiği Meclisin bulunduğu Tırnova şehrine nispetle de Anayasa günümüz araştırmalarında bazen "Tırnova Anayasası", "Tırnova Constitution" ya da "Tarnova Constitution" adlarıyla da zikredilmektedir.

Emâretin temel yapısını, işleyişini, organlarını, yetkilerini ve kişilerin hak ve hürriyetlerini belirleyen Tırnova Anayasası maddi açıdan tam bir anayasa özelliği taşımaktadır. Anayasanın kanunlardan daha farklı bir şekil ve usulle konulduğu ve değiştirildiği görüldüğünden, aynı zamanda şekli anlamda da anayasa özelliği taşımaktadır. Anayasa, hükümlerinin ne şekilde değiştirileceğine dair kuralla yer vermektedir. Anayasa, Prens tarafından toplantıya çağrılan (m.140) ve üyeleri doğrudan halk tarafından seçilen (m.144) Büyük Millet Meclisi tarafından değiştirilebilecektir. Değişiklik, Meclis üyelerinin üçte

⁵ "Kanun-i Esâsî", 1838 Sırbistan Türk Anayasası dönemiyle birlikte kullanılagelen bir tabir görünümündedir.

⁶ Fransızca tercümede metnin başlığı "Constitution de la Principauté de Bulgarie" olarak yer almıştır.

⁷ Bulgaristan parlamentosunun resmi sitesindeki iki metin için bkz.; [https://parliament.bg/pub /Konstitutsiya _1879.pdf](https://parliament.bg/pub/Konstitutsiya_1879.pdf); <https://parliament.bg/bg/17> (E. T. 05.04.2022).

iki çoğunluğuyla karara bağlanabilecektir (m.169). Anayasa değişikliği, Emâretin iç meselesi olmakla birlikte, ilgili bölümde ayrıntılı olarak inceleneceği üzere, uygulamada Prens ve vârislerinin mezhebi meselesi söz konusu olduğunda Berlin Antlaşması'na taraf devletlerin müdâhil olduğu bir konu hâline gelebilmiştir. Anayasa, kanunlardan daha zor bir değiştirme usulüne tâbi olmasıyla “katı anayasa” grubuna dâhildir. Düzenleniş ve yazım biçimine bakılarak da şekil açısından anayasa özelliği görülebilir. Metin, anayasaya özgü bölümler ve maddeler şeklinde yazılmış, ayrıca genel, soyut ve hukuki terminolojiyle ifade edilmiştir.

6. Genel Olarak Anayasanın Özellikleri ve Kurduğu Düzen

Berlin Antlaşması, Ayastefanos Antlaşması'ndaki Büyük Bulgaristan'ı taksim edince, ortaya çıkan Bulgar Prensligi ile Şarkî Rumeli Vilayeti için anayasa yapılmasını öngörmüştü. Karma Komisyon tarafından hazırlanan Şarkî Rumeli Vilayeti Anayasası 26 Nisan 1879'da (Düstur,1295:813-1047), Kurucu Meclis tarafından hazırlanan Bulgaristan Prensligi Anayasası ise 28 Nisan 1879'da kabul edilerek imzalanmıştı. Şarkî Rumeli Vilayeti, isyan sonrası, 1885 yılında Bulgar Prensligi tarafından fiilen ilhak edilip, ancak hukukî statüsü korunarak, idaresi 1886 yılında bir fermanla Bulgar Prensi uhdesine verilmiştir (Türkgeldi,1987c:232-233;Aydın,1992:275-281). Böylelikle Bulgarların arzu ettikleri iki bölgenin birliği, 1909 yılına kadar hukuken mümkün olmasa da fiilî ilhak önemli ölçüde gerçekleşmiştir. Bulgar topraklarının fiilî bu birliğine rağmen “Bulgaristan Anayasa Tarihi” başlıklı çalışmalar ve resmî metinler kapsamına neredeyse tamamen Bulgar Prensligi Anayasası dâhil edilmekte⁸, Şarkî Rumeli Anayasası dikkate alınmamaktadır. Bu yaklaşımda, Berlin Antlaşması'nın 13'üncü maddesinde de yer verildiği üzere, Şarkî Rumeli Vilayeti'nin Anayasanın ilk maddesinde, askerî ve siyâsî bakımdan doğrudan doğruya padişaha bağlı mümtaz bir eyâlet olarak tanımlanmış olmasının ve Anayasanın diğer maddelerinde padişaha verilen yetkilerin doğurduğu muhtemel tepkinin etkisi akla gelmektedir. Her hâlükârda Bulgar Prensligi Anayasası Bulgaristan'ın ilk anayasası olarak görülmektedir.

Berlin Antlaşması, Bulgaristan'ı padişaha bağlı, otonom bir Prenslik olarak tanımlamakta ve halk tarafından seçilen ve imzacı devletlerin muvâfakat ettiği Prens'in Padişah tarafından atanacağına yer vermektedir. Prensligün “Bâbîâlî ile vassal ilişkisi”ne yer veren kısım tasarıdan çıkarılmış olduğundan, Anayasa metninde Bulgaristan Prensligi'nin Osmanlı Devleti'nin bir parçası olduğundan bahsedilmemiş, padişahla olan ilişkisine değinilmemiştir. Benzer durum model olarak alınan 1869 Sırp Anayasası'nda da görülür. Sırbistan o dönemde hukuken Osmanlı tâbiyyetinde olmasına rağmen, 1838 Sırbistan Türk Anayasası ve 1879 Şarkî Rumeli Anayasası'ndan farklı olarak 1869 Sırp Anayasası'nda padişahla ilişkilere yer verilmemiştir (Hehn,1961:144). 1867 yılında Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'nden fiilî bağımsızlığının Bâbîâlî ile ilişkileri göz ardı etmede etkili olduğu varsayılabilir (Ceylan, 2019:471-

---

⁸ Bulgaristan meclisi resmi sitesinde ilk anayasa metni olarak Bulgar Prensligi Anayasası verilmekte, tarihî arka planda Şarkî Rumeli Anayasasına çok kısa değinilmektedir. Ülkelerin anayasa tarihlerine ilişkin metinlere yer veren literatürde de Bulgaristan metinleri Bulgar Prensligi Anayasası ile başlatılmaktadır.

474). Öte yandan, Bulgaristan'ın Berlin Antlaşması'nda belirlenen muhtariyet statüsü 1879 Tırnova Anayasası'nın hem adında hem de muhtevasında karşılık bulmuştur. Bağımsız bir yönetime işaret eden “devlet/hükümdar” ya da “krallık/kral” kelimelerinden kaçınılarak, hem metnin adında hem maddelerinde Osmanlı tâbiyetine işaret eden “Prens/Prenslık” kelimesi kullanılmıştır⁹. Bulgaristan'ın tâbiyete işaret eden Prenslık konumu, 1908'de fiilen, 1909'da ise hukuken elde edilen bağımsızlık statüsüne kadar korunmuş; “devlet ve “krallık” kavramları 1911 anayasa değişikliğinde metne dâhil edilmiştir.

Emâret Anayasası, 22 bölüm halinde 169 maddeden oluşmaktadır¹⁰. Merkezî otoritenin temel organlarının görev ve yetkilerini düzenleyen Anayasa, irsî ve millî temsile dayanan anayasal bir monarşi öngörerek (m. 4), gerçek anlamda olmasa da yasama, yürütme ve yargı arasında kuvvetler ayırımına yer vermekte, sınırlı bir parlamentarizm getirmekte, dönemi ile uyumlu sayılabilecek temel hak ve hürriyetler listesi içermektedir. Balkan Anayasalarını genişçe etkileyen Belçika Anayasası'ndan ziyade 1869 Sırbistan Anayasası örneğine dayandırılan Prenslık Anayasası (Crumbois,2016:520; Djordjeviç,1984:81,90), anayasal monarşi ile demokratik yönetim ilkelerinin bir arada yer aldığı (Crumbois, 2016:524), orta sınıf ile geniş halk kesimlerinin siyasî katılımına imkan veren ve “sınırlı demokrasi” getiren anayasa türünün bir örneği olarak zikredilmektedir (Djordjeviç,1984:87,89-90).

Anayasaya göre, kanunlara göre yönetilen Prenslık (m.43), Hristiyanlık dini Şark Ortodoks mezhebini resmî olarak benimsemiştir (m.37).

7. Anayasanın Temel Organları

7.1. Prens

Prenslık, ilk seçilen Prens'in en büyük erkek evladına irsen intikal eder (m.24). Prens'in kişiliği kutsal ve dokunulmazdır (m.8). Hüküm sürecek Prens veya taht vârisinin reşit olması gerekir; rüş, 18 yaşında gerçekleşir (m.25). Prens bu yaşa gelmeden tahta çıkarsa, reşit olana kadar Büyük Millet Meclisi tarafından üç kişiden müteşekkil Nâiplik ve Vesayet oluşturulur (m.26-27). Yönetimdeki Prens'in vâris bırakmadan ölmesi halinde yeni Prens'i seçmek ya da Taht vârisi reşit olmadığında nâiplerin seçimini yapmak üzere Bakanlar Kurulu Büyük Millet Meclisini toplantıya çağırır (m.143). Prens'in ölümünden sonra tahta çıkan vârisi Büyük Millet Meclisi önünde; “Prenslığın Anayasasını ve kanunlarını kutsal ve dokunulmaz bir şekilde koruyacağına ve tüm eylemlerinde Prenslığın refahını ve iyiliğini gözetmesine dair Yüce Tanrı adına” yemin eder (m.34). Bulgaristan Prensi ve onun soyundan gelenler, Ortodoks

⁹ Osmanlı belgeleri, Tırnova Anayasası'nda yer alan ve devleti çağrıştıran “bakanlıkları”, “müdüriyet” şeklinde çevirmeyi ve anlamayı tercih etmiştir (BOA, A.MTZ.(04)., 4/6, -56, 1894).

¹⁰ Anayasanın aynı sayfada hem Bulgarca hem de Fransızca metnine yer veren 1887 yılında basılmış 29 sayfalık bir kitapçık için bkz. BOA, HR.SYS., 323/1,1886. Bulgaristan Parlamentosu'nun resmî sitesinde yer alan Bulgarca metni için bkz. <https://parliament.bg/bg/17> (E.T.11.04.2022).Anayasanın Bulgar ve Fransız dillerinde 1893 yılında basılmış ve tadil görmüş metnine yer veren kitapçık için bkz. BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -8,1894. Aynı sayfada hem Bulgarca hem Rusça metne yer veren orijinal metin için bkz. <https://www.prlib.ru/en/node/681509> (E.T. 03.07.2022). İngilizce metni için bkz. Black, 1943:291-309; 1893 ve 1911 yıllarında yapılan değişiklikleri içeren İngilizce metni için bkz. (Wright, 1919:88-104. Osmanlıca'ya tercüme edilen metni için bkz. Hristof,:1330.

mezhebinden başka bir mezhebe mensup olamazlar. Ancak ilk seçilen Prens başka bir mezhebe mensup ise onu koruyabilir (m.38). Millî Meclis, Prens ve sarayının bakımı için yılda belli bir miktar tahsis eder (m.35). Kamu mülkü Bulgar Prenslığı'ne aittir; ne Prens ne de akrabaları ona sahip olur (m.51). Prens ve vârisi sürekli Beylikte yaşar (m.19).

7.2. Bakan ve Bakanlar Kurulu

Tırnova Anayasası, bir hükümet yapısına ve temel organları olarak Bakanlar Kurulu ve Bakanlara yer vermiştir (m.148). Bakanlar Kurulu, Bakanların tümünden oluşur ve Prens tarafından içlerinden seçilen birisi Bakanlar Kurulunun başkanlığına atanır (m.150). Bakanlar, Prens tarafından atanır ve görevden alınır (m.152). Prenslükte altı bakanlık vardır. Bunlar; Dışişleri ve Mezhepler Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Savaş Bakanlığıdır (m. 161). Prens'in vârissiz vefatı ya da vefatından önce nâip tayin etmemiş olması halinde Bakanlar Kurulu ülke yönetimini devralır ve bir ay içinde yeni Prens'in seçilmesi için Büyük Millet Meclisini toplantıya çağırır (m.151/1-2).

7.3. Meclis

Prenslükte temsil; Olağan Millet Meclisi ve Büyük Millet Meclisi tarafından gerçekleştirilir (m. 85). Olağan Millet Meclisi, doğrudan halk tarafından seçilen temsilcilerden oluşur (m. 86). 21 yaşını doldurmuş, medeni ve siyasi haklara sahip tüm Bulgar vatandaşları oy kullanma hakkına sahiptir (m.86/3). Medeni ve siyasi haklardan yararlanan, 30 yaşında ve okuma-yazma bilen tüm Bulgar vatandaşları ise temsilci olabilir (m.86/4). Temsilciler tüm milleti temsil eder (m.87). Meclisin toplantı dönemi 15 Ekim'den 15 Aralık'a kadar sürer. Ancak gündemde önemli işler varsa Meclis olağanüstü toplantıya da çağrılabilir (m.127). Meclis, Prens tarafından açılır ve kapatılır (m.130). Meclisin olağan oturumu, Prens ve Millet Meclisinin karşılıklı rızasıyla uzatılabilir (m.129). Meclis üyeleri açılıştan önce; 'Anayasaya saygı göstereceklerine ve koruyacaklarına, Meclisteki görevlerini yerine getirirken milletin ve Prens'in iyiliğini göz önünde bulunduracaklarına dair Tanrı adına' yemin ederler (m.131). Prens Meclisin toplanmasından sonra oturumu iki ayı geçmeyecek şekilde erteleyebilir (m.135).

Büyük Millet Meclisi, Olağan Millet Meclisi üyelerinin iki katı olacak şekilde doğrudan doğruya halk tarafından seçilen temsilcilerden oluşur (m. 144). Büyük Millet Meclisi, Prens, Nâiplik veya Bakanlar Kurulu tarafından toplantıya çağrılır (m.140). Seçimlerin düzeni özel bir seçim kanununa tâbidir (m. 144/2). Büyük Millet Meclisi, Anayasaya göre, çağrıldığı 141-143. maddelerde sayılan meseleleri ele alır ve bunları çözdükten hemen sonra dağılır. (m.146)

8. Anayasada Temel Fonksiyonlar:

8.1. Yürütme

Yürütme gücü, Prens'e aittir. Bu gücün tüm organları Prens adına ve onun yüksek denetimi altında hareket eder (m.12). Prens'in yüksek gözetimi ve yönetimi altındaki yürütme yetkisi (m. 12) Bakanlara ve Bakanlar Kuruluna aittir (m.149).

Prens, askerî kuvvetlerin başkomutanı olup (m. 11), cezaları hafifletme ve değiştirme (m.14), af (m.15), Millî Meclisin onayıyla komşu ülkelerin hükümetleriyle özel anlaşmalar yapma (m.17), askerî personele nişan verme (m.59), kanun teklif etme (m.108), Millî Meclis tarafından kabul edilen yasaları onaylama ve yayımlama (m.10), kanunları veto edebilme (m.118), bütçeye onay verme (m.120), Meclisi feshetme ve yeni Meclis seçimi yapılmasını emretme (m.136), Büyük Millet Meclisini toplantıya çağırma (m.140), bakanları ve başbakanı atama ve görevden alma (m.152) yetkilerini hâizdir. Devlet bir iç veya dış tehlike tehdidiyle karşı karşıya kalır ve Millet Meclisi toplanamazsa, bu durumda Prens, Bakanlar Kurulunun talebi üzerine ve Bakanların ortak sorumluluğu altında kanun hükmünde kararnameler çıkarabilir (m.47).

Prens'e tanınan yetkiler, atadığı bakanlar aracılığıyla kullanılabilir. Bakanlar, Prens ve Millet Meclisi önünde, ortaklaşa alınan tüm önlemlerden müştereken ve her biri yetkileri dâhilindeki eylemlerinden kişisel olarak sorumludur (m.153). Prens tarafından imzalanan herhangi bir resmi işlem, niteliğine göre ya ülkenin genel idaresinden sorumlu olan tüm Bakanlar ya da ilgili Bakan tarafından imzalanmalıdır (m.154). Prens'ten çıkan kararnameler ve yönetmelikler, tüm sorumluluğu üstlenen ilgili Bakanlar tarafından imzalandığında yürürlüğe girer (m.18) (Black,1943:66,104). Ülkenin ve yürütmenin başı konumundaki Prens'in kutsallığı ve dokunulmazlığı dikkate alındığında, Bakanlar ve Bakanlar Kurulunun sorumluluğu sistemin parlamenter niteliğine işaret eder.

8.2. Yasama

Yasama gücü, Prens ve Millet Meclisi tarafından paylaşılmıştır (m.9). Teklif yetkisi Prens ve Millet Meclisine tanınmış (m.108) olan kanunlar, Millet Meclisi tarafından görüşülüp kabul edilmedikçe yayımlanamaz, değiştirilemez veya yürürlükten kaldırılamaz (m.44). Kanun müzâkerelerinde toplantı ve karar yeter sayıları öngörülmüştür (m. 114, 116). Millî Meclis tarafından kabul edilen yasa, Prens'in onayına sunulur (m.45). Prens, onay hakkındaki kararını toplantı devresi süresinde Meclise bildirmek zorundadır (m.118). Buradan Prens'in veto yetkisi de olabileceği anlaşılmaktadır. Meclisin toplantıda bulunmadığı sırada iç ve dış tehlike ile karşı karşıya kalındığında, ilk toplanacak Millet Meclisine sunulmak şartıyla, Prens, Bakanlar Kurulu'nun talebiyle kanun hükmünde kararnâme çıkarabilecektir (m.47).

Millet Meclisi kanunları müzâkere etme yanında, devlet adına borçlanma ile vergi ve her türlü katkı paylarına ilişkin meseleleri ele alma, bütçeyi görüşme ve bütçede belirlenen giderleri kontrol etme ve bakanların sorumlu oldukları alanda soru sorma yetkilerine sahiptir (m. 105). Prens, Meclisi feshedip

yeni Meclis seçimi yapılmasını emrettiğinde, yeni seçimler en geç iki ay içinde yapılmalı ve yeni Meclis eski Meclisin dağılmasından sonra en geç dört ay içinde açılmalıdır (m. 136-137).

Millî Meclis aynı zamanda kanunları yorumlama yetkisine sahip kılınmıştır (m.44). Yabancılar Bulgar vatandaşlığına Millet Meclisinin onayıyla kabul edilirler (m.55). Meclis üyelerinin fikir özgürlüğü ve dokunulmazlığı benimsenerek, yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığı tanınmıştır (m. 93-97).

Bakanlar, Meclis oturumlarında hazır bulunabilir ve müzâkerelere katılabilir. Meclis, bakanları konuşmak istediklerinde dinlemekle yükümlüdür (m.90) Prens, sunulan tasarı ve teklifler hakkında, bakanların yerine veya onlarla birlikte, Meclise açıklama yapmak üzere 90. maddede belirtilen haklardan yararlanan özel Komiserler atayabilir (m.91). Meclis, gerekli bilgi ve açıklamaları yapmak üzere Bakanları ve Komiserleri toplantılarına davet edebilir. Bakanlar ve Komiserler Mecliste hazır bulunmak ve istenen açıklamaları bizzat iletmekle yükümlüdürler. Bakanlar ve Komiserler, sorumlulukları dâhilinde, yersiz ifşası Devlet çıkarlarına zarar verebilecek gerçekler konusunda sessiz kalabilirler (m.92). Millet Meclisi üyelerinin dörtte birinin yazılı teklifiyle; ülkeye veya Prens'e karşı ihanet, Anayasayı ihlal veya şahsî çıkarları amacıyla Prenslige zarar vermektan Bakanların yargılanması istenebilir (m. 155).

Sistemin niteliğini belirleyecek olan yasama-yürütme ilişkilerinde; Bakanların Prens yanında Meclise karşı sorumlu oldukları, istenildiğinde Meclise bilgi vermek, açıklama yapmak ve sorulan sorulara cevap vermek zorunda oldukları görülür. Hatta bakanların yargılanması cihetine de gidilebilmektedir. Ancak Prens'in feshine karşı Meclisin hükümeti denetleme aracı soru sorma ile sınırlıdır. Bakanların cezâi sorumluluğu öngörülse de Meclisin hükümeti siyaseten denetleme araçlarının kısıtlı olduğu belirtilmelidir. Bunun yanında, Prensligin kanunlara göre yönetileceğinin öngörülmesi, yürütme tarafından gelse de kanun tekliflerinin Mecliste müzâkere edilmesi ve kabulü Meclisin güçlü olduğu yanlardır. Ancak, Mecliste kabul edilen kanunların Prens tarafından veto edilebilmesi dengeyi yürütme lehine değiştirmektedir. Yasama ve yürütme ilişkilerine bir bütün olarak bakıldığında, monarşinin mutlak olmayıp kanunla çerçvelendiği, yürütme karşısında parlamentonun yetkilerinin daraltıldığı "sınırlı" bir parlamenter sistemden bahsedilebilir.

Büyük Millet Meclisi, Prenslük topraklarının herhangi bir bölümünün devri veya mübadelesi için Prens ile Nâiplik; Anayasayı değiştirme veya tadil etme amacıyla Prens; Prens'in vâris bırakmadan ölmesi halinde yeni Prens'i seçmek veya Taht vârisi reşit olmadığında Nâiplerin seçimini yapmak üzere Bakanlar Kurulu tarafından toplantıya çağrılır (m.141-143). Millî temsile dayanan ayrı bir Meclis olarak Büyük Millet Meclisi, aynı zamanda üyelerinin üçte iki çoğunluğuyla talî kurucu iktidar olarak Anayasa değişikliklerini gerçekleştirme yetkisini de üstlenmektedir (m.169). Büyük Millet Meclisinde; bakanların Mecliste bulunarak müzâkerelere katılmaları, Meclis üyeleri istediğinde gerekli bilgi ve açıklamalarda bulunmaları, yasama sorumsuzluğundan ve yasama dokunulmazlığından yararlanmaları, Meclis toplantı ve karar yeter sayıları ve yemin şekli Anayasanın Millet Meclisi hakkındaki

düzenlemeleriyle aynıdır (m.147). Böylelikle, kanun yapımını üstelene, bütçeyi ele alan, bakanların önünde sorumlu olduğu Millet Meclisinin millî temsilin tecelli ettiği aslî organ olduğu görölmektedir.

8.3. Yargı

Yargı gücü, bütünüyle, mahkemelere ve Prens adına hareket eden kişilere verilmiş, Prens bu yerler ve kişilerle olan ilişkileri özel düzenlemelere bırakılmıştır (m.13). Anayasada yargıyla ilgili düzenlemenin oldukça yetersiz olduğu görölmektedir. Anayasadaki bu zayıflık Rus geçici yönetiminin Anayasa hazırlıkları esnasında bir yargı sisteminin temelini atmış olması gerçeğiyle açıklanmaya çalışılmıştır (Black,1943:107).

9. Temel Hak ve Hürriyetler

Berlin Antlaşması, Anayasanın ortaya çıkışında olduğu gibi muhtevanın şekillenmesinde de etkisini göstermiştir. Nitekim 5'inci maddesi genel hakların çerçevesini belirtir. Buna göre; Bulgaristan'da din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin herkes mülkiyet ve siyasî haklardan, genel hizmetlerden, memuriyet, esnaf ve sanat icrâsından yararlanacaktır. Yine aynı madde kapsamında ülkede yaşayan yerli ve yabancılar din ve mezhepleri gereğince inanç ve ibadetlerini serbestçe yerine getirebileceklerdir. Antlaşmada yer verilen bu genel çerçeve Anayasanın çeşitli maddelerinde karşılık bulmuştur.

Bulgar vatandaşları kanun önünde eşittir ve Bulgaristan'da ayrıcalıklı sınıf yoktur (m.57). Siyasi haklardan sadece Bulgar Prensiği vatandaşları, medeni haklardan ise kanunlar çerçevesinde Prenslikte yaşayan herkes yararlanır (m.60). Sadece Bulgar vatandaşları, devlet görevi ile kamu ve askerlik hizmetlerinde bulunabilir (m.65). Yabancılar ancak Millet Meclisinin onayı hâlinde hizmete kabul edilebilir (m.66). Mülkiyet hakkının dokunulmazlığı kabul edilmiştir (m.67). Kamulaştırma, kamu yararına dayanılmak ve âdil ve peşin ödeme yapılmak suretiyle gerçekleştirilebilir (m.68). Vergide kanunilik ilkesi vurgulanmıştır (m.69).

Kölelik yasaklanmıştır (m.61). Suçlu askerî personel, aktif hizmette bulunduğunda askerî mahkemelerde yargılanacaktır (m.72). Tabii hâkim ilkesine yer verilmiştir (m. 73). Kişi ve konut dokunulmazlığı güvence altına alınmıştır (m. 74). Hiç kimse kanunla belirlenmemiş bir cezaya tâbi tutulamayacaktır (m.75). İşkence ve mülke el konulması yasaklanmıştır (m. 75). Özel mektup ve telgrafların gizliliği kabul edilmiştir (m.77).

Seçme ve seçilme hakkı cins ayrımı gözetilmeksizin kabul edilmiştir (m. 86). Basın özgürlüğü teminat altına alınmış, sansür yasaklanmıştır. Yazarlardan, yayıncılardan ve matbaacılardan herhangi bir teminat istenemeyecek; yazar, Beylikte biliniyor ve yaşıyorsa, yayıncı, matbaacı ve dağıtıcılar hakkında kovuşturma yapılamayacaktır (m.79). Basın suçları genel mahkemelerde görülecektir (m.81). Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü tanınmıştır (m. 82-83). Dilekçe hakkına yer verilmiştir (m.84). İlköğretim Bulgaristan vatandaşları için ücretsiz ve zorunludur (m.78).

Hristiyanlık dini Şark Ortodoks mezhebi Prenslüğün resmî mezhebi olmakla birlikte Ortodoks olmayan Hristiyanlar ve Hristiyan olmayan sakinler gerek Prenslüğün tebaası olsun gerekse yabancı olup Bulgaristan'da sürekli ya da sadece geçici olarak ikamet etsinler, dinî âyinleri mevcut yasalara aykırı olmadığı sürece ibadet özgürlüğünden yararlanırlar (m.40). Ortodoks olmayan Hristiyanların ve Hristiyan olmayanların dinî işleri, bu konuda çıkarılacak yasalar çerçevesinde, yetkili bir Bakanın yüksek gözetimi altında kendi dinî makamları tarafından yönetilecektir (m.42).

10. Anayasanın Uygulanması

10.1. Anayasal Sistemin İşleyişi

Berlin Antlaşması'nın 7'nci maddesi gereğince Anayasa tanzim edilip Prens de seçildikten sonra Bulgar Emâreti'nde anayasa yürürlüğe girecek ve muhtariyet idaresi işlemeye başlayacaktır. Antlaşmanın bu hükmü kapsamında, Tırnova'da toplanan Kurucu Meclis Anayasa'yı kabul ettikten bir gün sonra, 29 Nisan 1879'da Rusya İmparatoriçesi'nin erkek kardeşinin oğlu olan 22 yaşındaki Aleksandr Battenberg Prens olarak seçilmiştir (BOA, HR.SYS., 240/86,1879;BOA,Y.PRK.HR.,4/56,-10,1879). Seçim sonucunun Padişaha bildirilmesini müteakip diğer devletlerin muvâfakatının alınması sonrası gönderilen bir emr-i âlî¹¹ ile Aleksandr Battenberg'e görev tevcih olunmuştur (BOA, A.DVNSNMH.d. 14,1296:29). Bulgaristan, 1878'de Berlin Antlaşmasının imzalanmasıyla birlikte birçok belgeye yansıdığı üzere, daha önceki dönemden farklı bir statüde de olsa Osmanlı Devleti'ne tâbiyetini sürdürmektedir (BOA, A.MTZ.(04). 2/9,-40,1893). Eyaletin muhtariyet idaresini hâiz olduğu Meclis konuşmalarına da yansımıştır (BOA, A.MTZ.(04).2/9,-49,1893). Osmanlı Devleti'ne olan tâbiyet, lafzen Anayasa hazırlık sürecinde tasarı metninden çıkarılsa da Bulgaristan'ın 1908'de fiilen ve 1909'da hukuken bağımsızlığını elde etmesine kadar sürecek olan muhtariyet statüsü Osmanlı Devleti'nin benzer konumdaki mümtaz vilayet/emâretlerinde olduğu üzere bazı özellikler taşımaktadır. Bu cümleden olarak; Berlin Antlaşması'nda yer alan hüküm kapsamında Emârete tayin olunacak Bey'in Berlin Antlaşması'ndaki imzacı devletlerin muvâfakatiyle padişahça tayini, Emâretin senelik vergi yükümlülüğü, Devlet-i Aliyye (Hükümet-i Metbûa) ile Bulgaristan Emâreti (Emâret-i Tâbia) arasındaki ilişkileri sağlamak, padişahın hükümlerini temsil etmek ve Türk ahâlinin hukukunu korumak üzere geçici Rus idaresi dönemi sonrasında da Bulgaristan'a Osmanlı Komiseri atanmaya devam etmesi¹², Bulgaristan Emâreti'nin işlerini görmek üzere İstanbul'da kapıkethüdası bulundurulması, diğer

¹¹ Emr-i Âlîde; Berlin Muâhedesinin 3'üncü maddesi gereğince Memâlik-i Mahrûse-i Şâhânenin mütemmim cüzünden olmak üzere teşkil olunan Bulgaristan Emâreti Beyliğine bir kişinin seçilmesi kapsamında Tırnova'da akdolan Mecliste Aleksandr'ın seçilmesi hasebiyle memuriyetinin Padişah tarafından kabul ve tasdik olunduğu ve Bulgaristan Emâreti'nin Berlin Antlaşmasında belirtilen sınırlar çerçevesinde uhdesine tevcih kılındığı belirtilerek, Bulgaristan Emâreti üzerinde bulunan metbûiyet haklarına müstemirren riayet ile Devlet-i Aliyyeye olan bağlılığın güçlendirilmesine gayret edilmesi, Berlin Antlaşması'ndaki hükümlere aykırı davranılmayarak Müslüman ve gayrimüslim ahâlinin eşitlik ilkesi gözetilerek mezhep, siyaset ve medenî haklarına riayet edilmesi istenmektedir (BOA, A.DVNSNMH.d. 14,1296:29).

¹² "...Devlet-i Aliyye Bulgaristan Emâreti'nin Prens nezdine diplomasi memurları izâmiyla dahi mütezâhir olan İstiklâl-i tammını velev dolayısıyla tasdik etmiş olmamak ve sıfat-ı metbûiyetini ihlâl etmemek için Sofya'ya bir diplomasi memuru izamına lüzum görmemektedir..."(BOA, A.MTZ.(04)., 123/86, -3.,1904).

devletlerin Bulgaristan'da konsolos bulundurabilecekleri ancak bunun İstanbul'daki genel konsolosluklarının Babıâli'den alacakları bir berat aracılığıyla gerçekleşebilmesi (BOA, A.MTZ. (04)., 26/105,1894;BOA,Y.PRK.HR., 22/47,1896;Aydın,1996:71-73) Osmanlı Devleti'nin Emâret üzerindeki hükümlerine işaret etmekteydi.

Babıâli, Prens'in Emâretteki makamına oturmasından önce Dersaadet'e gelerek padişaha bağlılık merasimini (merâsim-i merbutiyet) bizzat ifa etmesini istese de Aleksandr Battenberg tercihini Berlin Antlaşmasını imza eden devletlerin payitahtlarını dolaşmaktan yana kullanmış, padişahı ziyareti sonraya bırakmıştır (BOA,Y.A.RES.,3/16,1879;BOA,Y.PRK.HR.,4/56,1879)¹³. Avrupa başkentlerini ziyaretten sonra Prens'in ilk işi Millet Meclisi toplanana kadar ülkeyi yönetecek bir kabinenin oluşturulmasıydı. İlk Hükümet 17 Haziran'da ilan edildi. Prens, siyasette güçlü ve yetkilerini azaltacak libareller yerine konumunu koruyabileceği muhafazakarlardan müteşekkil bir kabine oluşturmayı yeğlemiştir. Kısa süre sonra kendisine yöneltilen ve anayasada öngörülmeleyen bir unvanı kullanması nedeniyle Prens'in liberaller ve Savaş Bakanı ile arası açıldı; Rus ve Rumen vatandaşı olan kişileri kabineye alması eleştirildi (Black,1943:156-160,164). Esasen Prensliğin kuruluşundan sonraki yaklaşık beş yıl; Prens, liberal ve muhafazakar gruplar ve Rusya/Rus temsilciler arasındaki siyasî çekişmeler ve bunun yasama-yürütme ilişkilerine yansımalarından kaynaklı mücadele dönemidir. Bu süreçte, genelde Prens, muhafazakar ve Rus temsilciler bir tarafta liberaller ise daha çok muhalif tarafta yer alacaktır (Crampton, 2005a:90;Jelavich, 2009:400).

1879 Eylül ayı sonunda ilk Millet Meclisi seçimleri yapıldı. Seçimi Meclis üstünlüğünü savunan liberaller kazandı. Yetkilerinin kısıtlanacağını düşünen Prens, anayasanın kendisine verdiği yetkiyi kullanarak Meclisi feshetti.1880 yılı başında gerçekleştirilen seçimler yine libarellerin üstünlüğüyle sonuçlandı. Bu tablodan rahatsız olan Prens istemese de libarellerden oluşan bir hükümeti onaylamak zorunda kaldı. Anayasanın öngördüğü fesih yetkisini doğrudan kullanmaktan çekinerek, Rusya'nın desteği ile anayasayı değiştirerek sorunu çözmeyi planladı. Rusya, "destek vermesi hâlinde Bulgaristan'ın içişlerine karıştığı bahanesiyle düvel-i muazzamanın konuya müdahil olacaklarını ve durumun çetrefilleşeceğini" belirterek talebe olumlu cevap vermedi. Ancak Prens 1881'de Rus Çarı Aleksandr'ın öldürülüp yerine geçen Çar ile konuyu tekrar müzâkare fırsatı buldu. Yeni Çar, talebe olumsuz bir cevap vermedi. Sonraki gelişmeler Prens'in bu görüşmede en azından zımnî bir destek aldığına işaret edecektir. Prens 9 Mayıs 1881'de bir bildiri yayınladı. Anayasayı askıya alarak, Meclisi dağıttı. Büyük Millet Meclisi'ni toplantıya çağırarak üç talebinin kabul edilmesini istedi: Kendisine yedi yıllığına olağanüstü yetkiler verilmesi, bu süre zarfında ülkenin 8'i ahâli 4'ü Prens tarafından seçilecek 12 kişilik Devlet Konseyi ile yönetilmesi ve anayasada gerekli gördüğü değişiklikleri yapmakta serbest kılınması. Aslında bu anayasal rejime yönelik sivil bir darbeydi. Bu talepler sonrası, libareller sert tepki verse de Rusya hatta Batı devletleri sürece destek verdi. Karşı kampanyalar sertlikle bastırıldı; muhalif

¹³ Belgelere yansıdığı kadarıyla, İngiliz devlet adamı Lord Salisbury Prens'in bu tavrını teessüf edici bulduğunu söylemiştir (BOA, Y.PRK.HR., 4/56, -1,1879).

yazılar nedeniyle basın özgürlüğü askıya alındı. Prens ülkenin kontrolünü tamamen ele geçirmişti. Temmuz ayında yapılan seçimlerde Ruslar Prens'e destek verdi. Rus askerlerinin devreye girdiği şaibeli seçimleri muhafazakarlar ezici çoğunlukla kazandı. Prens tekliflerini uygulama yoluna gitti. Büyük Millet Meclisi Prens'in tekliflerini kabul etti. Devlet Konseyi resmen faaliyete geçti. Prens, muhafazakarlar ve Rus bakanlardan oluşan bir hükümet kurdu. Bir süre sonra muhafazakarlar ile Rus bakanlar arasında demiryolu meselesinden kaynaklı sorun çıktı. Muhafazakarlar, Rusların Bulgar topraklarında demiryolu dâhil, elde etmek istedikleri yatırım tekellerine karşı çıkmaktaydılar. Çok geçmeden Prens ile Rus temsilcilerinin de arası açıldı. Bu gelişme Ruslara karşı ılımlı libarellerin de dâhil olacağı ortak bir harekete ve tavra zemin hazırladı. Prens, muhafazakarlar ve libareller anayasa değişikliği konusunda uzlaştılar. Rus bakanlar Bulgaristan'dan ayrıldı. Büyük Millet Meclisine sunulacak Anayasa değişikliklerini hazırlayacak Komite Eylül 1883'de atandı. Liberaller Tırnova Anayasasına geri dönmeyi istemekteydiler. Aralık 1883'de Meclis anayasa değişikliklerinin ancak anayasal yollarla gerçekleştirilebileceğine karar verdi. Böylece Meclis tarafından kabul edilen değişiklikler fiilen ortadan kalkmış, 1881-1883 arasındaki anayasanın askıya alınması sona ermiş ve Tırnova Anayasasına geri dönmüş oldu. Bu dönemde kurulmuş ve faaliyete geçmiş tek kurum olan Devlet Konseyi Aralık ayında lağvedildi. Mayıs 1884'te yapılan Millet Meclisi seçimlerinde liberal grubun kendi içinde yaşadığı rekabetten aşırı kanadın galip gelmesiyle anayasal mücadele büyük ölçüde sonlanmış, ülkenin millî birlik meselelerine odaklandığı nispeten istikrarlı bir yönetime kavuşulmuştur (A[hmed] H[amdi], 1326:139-140; Black,1943:166-256; Crampton, 2005a:90-94; Jelavich, 2009:400; Ekici, 2017: 513-515;<https://parliament.bg/bg/15>).

Berlin Kongresi'nde, Bulgaristan'ın, Bulgaristan Prenslığı ve Şarkî Rumeli Vilayeti şeklinde ikiye ayrılması her iki bölgedeki Bulgarları memnun etmemiş, birlik emeli hafızalarından silinmemişti. Rumeli-i Şarkî Vilayetinde yaşayan Bulgar milliyetçiler düşüncelerini hayata geçirmek üzere komiteler teşkil ederek vilâyette eylemlere başladılar. 1885'in Eylül ayında Filibe'de başlayan eylemler kısa sürede isyana dönüştü. Asiler Şarkî Rumeli Valisi'nin bulunduğu hükümet konağını muhâsara ederek onu tutuklayıp hapsedtiler. Sonrasında geçici bir hükümet kurulduğunu ilan ettiler. Bulgaristan Prensi Aleksandr'a telgraf çekerek yönetimi üstlenmesini istediler. Filibe'ye gelen Aleksandr bir beyanname yayınlarak Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan'a iltihakını ilan etti. Bu gelişmelerle ilgili İstanbul'da Berlin Antlaşmasına taraf devletlerle 5 Nisan 1886 tarihinde tertiplenen konferansta alınan ve taraf devletlerce imza olunan karar gereğince; Rumeli-i Şarkî Eyâleti Valiliği Prens Aleksandr'ın uhdesine bir emr-i âlî ile tevcih olundu (Osman Nuri,1327:768-880;Türkgeldi,1987c:232-233;Aydın,1992:255-260,275-281). Rusya kendi inisiyatifi ve kontrolü dışında gelişen olaylar sonucu Aleksandr'ın yönetimi üstlenmesinden hoşnut olmadı. Kısa süre sonra Rusya bir grup subayın katıldığı eylemle Prens'i tahttan indirip ülke dışına çıkardı. Ancak Bulgar milliyetçiler karşı darbeyle yönetimi ele geçirdi. Ülkeye davet edilen Prens Rusya'ya yaranmak ve desteğini almak isteyince Bulgar milliyetçileri gücendirdi ve ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Aleksandr Battenberg'in ülkeyi terkiyle Anayasa gereği yeni Prensi seçmek

üzere Niyâbet Heyeti atandı. Heyet 1887 yılında Avusturya-Macaristan kraliyet ailesinden Ferdinand'ı yeni Prens olarak seçti (Türkgeldi,1987c:235-236;Aydın,1992:293;Jelavich, 2009:402;Ekici, 2017: 518). Ancak Ferdinand'ın Prensliği büyük devletlerce tanınmadı. Bu dönemde Niyâbet Heyeti üyesi ve liberal parti kurucularından olan Stefan Stambolov başbakan oldu. Siyasi rakiplerine karşı en sert tedbirleri uygulayan, basın özgürlüğünü askıya alan otoriter bir yönetim oluşturdu. Prensliğinin tanınmasının getirdiği aleyhte durumun da etkisiyle Ferdinand, Stambolov'un yedi yıl sürecek iktidarında geri planda kaldı. Stambolov'un istifası sonrası kişisel otoritesini güçlendirdi. Rusya ve Avrupa devletleri tarafından tanınınca, Bâbiâli, 1896 yılında gönderdiği iki fermanla biriyile Prens Ferdinand'ın Bulgaristan Prensliği'ni tasdik ederken diğeriyle de Şarkî Rumeli Valisi olduğunu bildirdi (BOA, A.DVNSNMH.d. 14,1296,289-290;Osman Nuri,1327:796.;Bell,1977:7-8).

Savaşların yol açtığı ölümlere ve göçlere rağmen Bulgaristan'da önemli sayılabilecek miktarda Türk nüfus yaşadı.Türklerin can güvenliğini sağlamak, mallarını korumak, vakıflarına nezaret etmek ve ayrıca siyasi olayları takip ederek Bâbiâli'ye bildirmek üzere (BOA,A.MTZ.(04)..123/86,-3,1904) 1878-1908 yılları arasında Bulgaristan'a dokuz farklı komiser görevlendirildi (Aydın,1996:73-74). Savaş sonrası göçler nedeniyle Türklerin boş kalan mülklerine Bulgarlar yerleştirilmekte, Bulgar topraklarına geri dönmek isteyen Türk göçmenlere Bulgar makamları engeller çıkartmakta, eşkıya çeteleri şiddet ve baskı uygulamakta, Türkler zorunlu askerliğe tâbi tutulmakta, toprak reformu bahanesiyle cami ve okul arazileri kamulaştırılmakta, göç eden veya meskun Türklerin ellerinde belgeleri olmasına rağmen sahip oldukları arazi ve mülkleri kendilerine verilmemekte veya teslimde zorluk çıkarılmaktaydı. Oysa Berlin Antlaşmasının 4'üncü maddesi Türklerin menfaat ve mülklerini garanti altına almakta, Antlaşmanın 12'nci maddesi ise emlak sahibi olup yerlerini terk edenlerin geride bıraktıkları emlakı koruyabileceklerini ve üçüncü kişiler eliyle işletebileceklerini düzenlemekteydi. Müslüman Türk nüfus karşı karşıya kaldığı bu sorunları ilgili makamlara bildirmiş ve Bâbiâli'nin baskıları sonrası bir Komisyon kurulmuştur. Ancak Komisyonların beklentilere cevap veremediği, Bâbiâli'nin diplomatik girişimlerine rağmen Avrupa devletlerinin soruna kayıtsız kalmalarının da etkisiyle yıldırma politikalarının sürdüğü ve göçün daha sonra da devam ettiği görülecektir (Çetin, 2003 :78-91;Köse, 2006:270-302).

Ayastafenos Antlaşması'nda belirlenen sınırlara ulaşma emeli kapsamında 1885 yılında Prenslik ile Şarkî Rumeli Vilayeti'nin fiilen birleşmesi önemli bir adım olmakla birlikte henüz hukukî birlik (bağımsızlık) gerçekleşmemişti. Bundan sonraki hedef tam bağımsız bir Bulgaristan'ın kurulmasıydı. Bulgaristan Prensliği bu yönde adımlar atmaktan çekinmedi; ancak Berlin Antlaşması'nda çizilen statüsü çerçevesinde tâbi olduğu devletle sık sık karşı karşıya geldi. Bâbiâli'nin aracılığı olmaksızın Bulgaristan Emâreti'nin bağımsız bir devlete işaret eden; başka devletlerle antlaşma imzalaması, milli para ihdas etmesi (sikke basımı), Prens'in nişan verme hakkı istemesi tepkiyle karşılanmıştır. Karşı tavra rağmen bu fiilî adımlar yok sayılamamış; para basımı sürmüştü, nişan vermede ara bir yol bulunmuş, adeta bağımsız bir devletle olduğu gibi yazışma usulü benimsenmiş, Prensliğin diğer devletlerle tek başına

antlaşma imzalama ve diplomatik temsilci gönderme ve kabulüne engel olunamamıştır (BOA, A.MTZ. (04).123/86,-3,1904;Bayraktarova, 2002:47-47;Çetin, 2003:51-65).

Fiilî ve hukukî kazanımlar sonrasında 5 Ekim 1908’de Bulgaristan Emâreti “Bulgar Krallığı” unvanıyla bağımsızlığını ilan etti. İlanın kapsamına, devletlerarası anlaşma sonrası muhtariyet idaresiyle 1885 yılında Bulgaristan Prensine tevdi edilmiş olan Şarkî Rumeli de dâhil edildi. Bu durum Berlin Muâhedesini imza eden devletler nezdinde uluslararası antlaşmalara aykırı görülerek protesto edildi. Ancak 19 Nisan 1909’da Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan protokolle Bulgaristan’ın bağımsızlığı tanındı (BOA, HR.HMŞ.İŞO.,28/18,-9,1909;BOA,İ.MTZ. (04).27/1770,1909).

Tırnova Anayasası; Prenslik, Krallık ve Komünizm Dönemlerinde varlığını korumuş; zaman zaman tadil ve 1881-1883 ile 1934 yıllarında iki kez askıya alınarak 1947 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (<https://parliament.bg/bg/15>).

10.2. Anayasa Değişiklikleri

Anayasanın ortaya çıkışında etkili olan taraflar, onun değişikliğinde de kendini göstermiştir. Gerek Anayasa değişikliğinin lüzumu gerekse değişikliğe ilişkin maddelerin belirlenmesinde ilgili devletlerin tavırları, merkez-emâret ilişkileri ve emâretin iç şartları dikkate alınmıştır (BOA, A.MTZ.(04).4/6,-37, 1894). Bulgaristan Osmanlı Komiserinin Bâbîâli ile yazışmalarından anlaşıldığı kadarıyla, özellikle, tadil konusu olan Prens Ferdinand ve vârislerinin mezhebi meselesi ilgili devletlerin dâhil olduğu bir konu olmuş, değişiklik yapılacak diğer konular Emâretin dâhilî icraâtı kapsamında görülmüştür (BOA, A.MTZ.(04).4/6, -43,1894)¹⁴.

Bulgaristan Komiserliği tarafından 5 Aralık 1892’de Sadâret’e sunulan tahriratta Stambolov tarafından öngörülen anayasa tadili; Prens unvanı, Prens nişan kabulü ve takmasına engel olunması, mebus seçiminin 10 bin nüfus üzerine bir mebus seçilmesi, Bulgaristan Prensini soyunun Ortodoks Mezhebine mensup olması maddelerinin değiştirilmesine ilişkindi. Değişiklik kapsamında iki müdüriyet/bakanlık ilave edilmesi de yer almaktaydı. Bulgaristan Komiserliği’nden gelen yazıda, “tadillerin mebusan tarafından kabul olunup olunmayacağına bilinmediği, ancak mebusanın tadillere bakışının olumlu olmadığı” belirtilmektedir. Komiserlik yazısında, “tadil teşebbüsünün icâb-ı vakt ve hâle muvafık görünmediği” kanaati de dile getirilmektedir (BOA, A.MTZ.(04). 4/6, -56, 1894)¹⁵.

¹⁴ Bulgar Ekserhahlığının görüşlerine yer veren Novini Gazetesinin siyasi bir mesele olarak görülen Anayasanın tadili konusunda “teşviş-i efkârı mucip” yayın yapması sakıncalı görülüp Bulgar yöneticiler nezdinde bu tür yayınlara son vermesi aksi halde mevcut Ekserhah’ın değiştirilebileceği ikazında bulunulmuştur (BOA, A.MTZ.(04). 4/6, -47, 1894). Ekserhahlığın bu konuya ilişkin fikirlerini beyan etmeyi sürdürdüğü daha sonraki tarihli belgelerden anlaşılmaktadır (BOA, A.MTZ.(04). 4/6, -54, 1894).

¹⁵ Komiser, Prens soyunun Ortodoks Mezhebinde terbiye edilmesini (mensup olması) mecburiyet altına alan tadilin dâhilde olumsuz etki bırakacağını ve mevcut yönetimin hasımlarına etkili bir silah vereceğini mezkur tahriratta dile getirir. Komiser görüşüğü Yönetici Mösyö Garakof’un da Prens’in özellikle mezheple ilgili maddeye muhalif olduğunu söylediğini nakleder (BOA, A.MTZ.(04). 4/6,-56,1894). Tadilde, Prens’e verilen “Altesse” unvanının “Krallığa delâlet eden Altesse Royale” şeklinde değişmesinin sorun çıkarabileceği Hariciye Nazırı tarafından öngörülse de bu unvanın dış işlere yönelik olmayacağı yorumunda bulunulmuştur (BOA, A.MTZ.(04). 4/6, -26, 1894).

İngiltere, “Prens’in zürriyetinin mezhebine ilişkin maddenin tadilinin” mesele ortaya çıkaracağından hareketle bu tadilin yapılmamasını Bulgar Hükümetine tavsiye etmiş, diğer tadil konularının icrâsı meselesinin Bulgar Hükümetinin takdirinde olduğunu bildirmiştir¹⁶. Hariciye Nezareti’nden Sadârete gönderilen tezkerede, İtalya Devleti’nin; “tadil için zamanın uygun olmadığını” Bulgar yetkililere söylediği görülmektedir (BOA, A.MTZ.(04), 4/6,-58,1894). Rusya da Prens ve çocuklarının mezhebinden (BOA, A.MTZ.(04), 2/9,-11,1893) ve Bulgaristan Emâretinin ilk halinde de yer alan irsen intikalinden dolayı (BOA, A.MTZ.(04), 2/9,-16,1893). tadili uygun bulmamıştır. Bu çekincelerle birlikte anayasanın tadili kararlaştırılmıştır.

Anayasa değişikliğine ilişkin meseleler Tırnova Anayasasının çeşitli maddelerinde düzenlenmiştir. Anayasa değişikliği söz konusu olduğunda, Prens, Büyük Millet Meclisini toplantıya çağıracaktır (m.141/2). Anayasanın değiştirilmesi veya tadiline ilişkin teklifler 108 ve 109’uncu maddeler gereği kanunların yapılması için belirlenen usule göre yapılacaktır (m.167). Değişiklik teklifi, Prens ve Millet Meclisinin yetkisindedir (m.108). Büyük Millet Meclisi, anayasa değişiklik teklifini görüşmek üzere toplanacak ve Meclis üyelerinin üçte iki çoğunluğuyla değişiklik konusunda karar verecektir (m.169).

Önce Anayasa değişikliklerini görüşmek üzere toplanacak Büyük Meclis için seçimler yapılması gerekmektedir. Bu seçimlerin Rumi 18 Nisan 1879’da gerçekleştiği görülmektedir. Osmanlı Komiserliğinin Bâbiâli’ye verdiği bilgilerde; ‘Bulgaristan ve Şarkî Rumeli Eyaletlerinin her sancağından belirlenen mebusların isimlerinin evvelce Stambolov tarafından sancaktaki ilgililere aday isimleri olarak verilmiş olduğu ve genel olarak bu kez de mevcut hükümet taraftarlarının seçildiği’ yazılmaktadır¹⁷. Meclis-i Kebir-i Millî’ye, 369’u Hıristiyan ve 45’i Müslüman olmak üzere Bulgaristan’dan 414; 172’si Hıristiyan ve 2’si Müslüman olarak Şarkî Rumeli’den 174 olmak üzere, toplamda 588 üye seçilmiştir (BOA, A.MTZ.(04), 4/6,-11,1894;BOA, A.MTZ.(04), 4/6, -13,1894). Vidin’den Bâbiâli’ye gönderilen bir tahriratta da Anayasayı tadil edecek Meclis-i Kebir üyeleri için yapılan seçimler sonrası Vidin’den aday gösterilenlerin çoğunun hükümete yakın kişiler olduğu belirtilmekte; seçilen 18 temsilciden birinin Müslüman olduğuna değinilmektedir (BOA, A.MTZ.(04), 2/9,-38,1893;BOA, A.MTZ.(04), 24/23,1893).

Seçilen Meclis-i Kebir anayasa değişikliklerini gerçekleştirmek üzere 1879 Mayıs ayının ikinci haftasında Tırnova’da toplanmıştır. 9 Mayıs 1893 tarihli Bulgaristan Komiserliği’nden Sadâret’e gönderilen yazıda; ‘Meclis-i Kebir’i 14 Mayıs’ta açmak üzere Prens’in Tırnova’ya geçeceği, Meclisin bir hafta kadar çalışarak vazifesini tamamlayıp tatil olacağı’ bilgisi verilmektedir (BOA, A.MTZ.(04). 2/9, -42,1893). Değişiklikleri görüşmek üzere toplanan Büyük Meclis, Anayasada öngörülen çoğunlukla değişiklikleri kabul ederek, Anayasanın; 6, 38, 58, 59, 86, 114, 115, 125, 126, 139, 141, 144 ve 161’inci maddelerini tadil ve ilavelerle değiştirmiştir (Wright,1919:87). Meclis’in açılışı münasebetiyle Prens Ferdinand bir nutuk irad etmiş, bu nutka Meclis tarafından bir cevap nutkuyla karşılık verilmiştir.

¹⁶ Reşid Bey tarafından Sofya’dan konuyla ilgili gönderilen telgraf için bkz. BOA, A.MTZ.(04). 4/6, -57, 1894.

¹⁷ 15 Şevval 1310 tarihli tahrirat için bkz. BOA, A.MTZ.(04). 2/9, -39, 1893.

Nutukta yapılan değişiklikle muhtariyet idaresini hâiz millî bir hanedana kavuşulduğu da vurgulanmıştır (BOA, A.MTZ.(04), 2/9,-45,-47,1893). Bulgaristan Nizamname-i Esâsîsi'nin 1893 yılında tadil göereek Bulgarca ve Fransızca basılan ve yayınlanan nüshaları Bulgaristan Komiserliği tarafından Bâbîâlî'ye gönderilmiştir (BOA, A.MTZ.(04), 4/6,-7,1894). Tırnova Anayasası'nın diğer tadili, bağımsızlık ilan edildikten sonra 1911 yılında Krallık idaresinde gerçekleşmiştir. Anayasa gereği bu tadil için de Büyük Meclis toplanmış, Anayasanın; 6, 17, 19, 24, 35, 38, 55, 72, 73, 76, 86, 121, 127 ve 161'inci maddeleri değiştirilmiştir (Wright,1919:87).

SONUÇ

Şark Meselesi etrafında ortaya çıkan nüfuz rekabeti ve denge sağlama mücadelesi, Paris, Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları sonrası Osmanlı hâkimiyetindeki Balkan Coğrafyasını yeniden şekillendirmiştir. 1878 Berlin Antlaşması'nda, Sırbistan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlığı tasdik edilmiş, muhtar nitelikte Bulgaristan Prensliği ve Şarkî Rumeli Vilayeti oluşturulmuştur. Berlin Antlaşması, özerk vilayetleri kurmakla yetinmemiş, idarî teşkilatlarının genel çerçevesini belirlemiş; ayrıca anayasa yapılmasını öngörmüştür. Antlaşmaya göre, Bulgaristan Prensliği Osmanlı Devleti'ne bağlı, muhtar nitelikte, vergi veren, halk tarafından seçilen ve düvel-i muazzamanın muvâfakatı üzerine padişahın tevcihiyle atanan Hristiyan bir Prens tarafından yönetilecektir. Anayasanın kurucu bir meclis tarafından tanzimine ve kabulüne yer veren Antlaşma, Anayasada yer alacak temel hak ve özgürlüklere de değinmiştir. Böylelikle Berlin Antlaşması hem Anayasanın hukukî dayanağını oluşturmakta hem de onun genel hatlarını ve yürürlük sürecini belirlemektydi.

Anayasa tasarısı hazırlanırken, 1831 Belçika Anayasası ve bu Anayasanın Balkanlar'da bir yansıması olan 1869 Sırbistan Anayasası dikkate alınmış, Bulgaristan'ın kendi iç şartları göz önünde bulundurulmuştur. Bulgaristan üzerindeki nüfuzu ve anayasal süreçte temsilcilerinin Prenslikte yönetimi üstlenmesi dolayısıyla, Rusya, Bulgar eşrafının görüşlerine başvurmakla birlikte Tasarının hazırlanmasından kabulüne kadar olan safhada etkin bir rol oynamış; en azından Rusya'nın menfaatlerini gözetten bir tutum takınmıştır. Avrupa devletleri, Berlin Antlaşması'nda çizilen anayasal çerçevenin verdiği güvenle olsa gerek, Anayasanın hazırlanması ve müzâkeresi sürecinde geri planda kalmışlardır. Tasarıda, "Osmanlı Devleti ile tâbiyyete yer veren kısım" metinden daha sonra çıkarılmış, 1869 Sırbistan Anayasası'nda olduğu gibi Anayasa'da Osmanlı Devleti ile bağa yer verilmemiş, herhangi bir şekilde atıfta bulunulmamıştır. Bâbîâlî'nin Tasarıya ilişkin kısmî itirazları da karşılık görmemiştir. Anayasa 28 Nisan 1879'da Tırnova'da toplanan Kurucu Meclis tarafından kabul edilmiş, 29 Nisan'da Prens'in seçilmesini müteakip yürürlüğe girmiştir.

Babâlî ile vassallık ilişkisine yer veren kısım Tasarı metninden çıkarılmış olsa da Anayasa'da Berlin Antlaşması'ndaki statü korunmuş, ortaya çıkan metin tâbiyyete işaret eden; "Bulgaristan Emâreti (Prensliği) Anayasası" olarak isimlendirilmiştir. Babâlî yazışmalarda, muhtar statüdeki Bulgaristan Prensliği'nin kendisine bağlılığına nispetle metni bazen "Nizamnâme-i Dâhilî" olarak zikretmiştir.

“Prenslük” statüsü, Bulgaristan’ın hukuken bağımsızlığını elde ettiği 1909 yılına kadar korunmuş, 1911 yılında yapılan Anayasa değişiklikleriyle metin artık bir “Krallık Anayasası” başlığına ve bu yeni duruma ilişkin muhtevaya sahip olmuştur. 1879 ve 1891 yıllarında değişikliğe uğrayan Anayasa, Prenslük, Krallık ve Komünizm Dönemlerinde varlığını koruyarak 1947 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Maddi ve şekli açısından Anayasa özelliği taşıyan metin, 22 bölüm hâlinde 169 maddeden meydana gelmektedir. Anayasa, irsî ve millî temsile dayanan anayasal bir monarşi kurmuştur. Yürütme gücü, Prenslük ile onun gözetimi ve yönetimi altındaki hükümete ait kılınmıştır. Bakanlar, Prenslük ve Meclis’e karşı sorumludur. Kutsal ve sorumsuz sayılan Prenslük’e tanınan yetkiler bakanlar aracılığıyla kullanılacaktır. Anayasa, bakanları atama ve görevden alma, yasama yetkisine katılma, kanunları veto etme, Meclisi açma-kapama, erteleme ve feshetme yetkisi tanımak suretiyle, Prenslük’e sistemde merkezî bir konum verirken, genel oyla halk tarafından seçilmiş tek Meclise; yasa yapma, bütçeyi ele alma ve kısmen hükümeti denetleme salâhiyeti tanımıştır. Yasama-yürütme ilişkisinde, yürütme lehine bir düzen kurulmuştur. Bununla birlikte, Djordjeviç’in nitelemesiyle, Tırnova Anayasası, XIX. yüzyılda “sınırlı bir demokrasi” öngören bir anayasa türü olarak; anayasal monarşi ile birlikte demokratik yönetim ilkelerine yer veren bir metindir. Öte yandan, halk tarafından seçilen Büyük Millet Meclisi’nin, toplanması ve karar vermesi; anayasa değişikliği ve Prenslük’in belirlenmesi gibi bazı yetkilerle sınırlı tutulmuştur.

Yargı ile ilgili düzenlemeler oldukça yetersiz olup, bu güce sağlanan güvenceler de oldukça sınırlı kalmıştır. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin Berlin Antlaşması’nın çizdiği genel çerçeveye uyumlu olarak seçme, seçilme ve dilekçe haklarına Anayasada yer verilmiş, farklı toplulukların bir arada yaşadığı Prenslükte inanç ve ibadet özgürlüğü güvence altına alınmakla birlikte, şahsî hak ve özgürlükler listesi dar tutulmuş, Berlin Antlaşması’nda düzenlenen, söz gelimi sanat ve ticaret özgürlüğü Anayasada yer almamıştır. Buna karşılık basın özgürlüğüne oldukça genişçe yer verilmiş, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü tanınmıştır.

1885 yılında fiilen ve 1909’da hukuken bağımsızlığını kazanarak Bulgaristan’a ilhak olan Şarkî Rumeli Vilayeti, Anayasaya, hemen hemen aynı tarihte kavuşmuş gözükmektedir. Şarkî Rumeli Anayasası’nı hazırlayan Karma Komisyon Anayasa metnini 26 Nisan 1879’da imzalayarak padişaha sunmuştur. Ancak Bulgaristan Anayasa Tarihine değinen çalışmalar genel olarak 1879 Şarkî Rumeli Anayasası’nı göz ardı etmekte, Bulgar Prenslüğü Anayasası’nı Bulgaristan’ın ilk anayasası olarak kabul etmektedir.

Bulgaristan Emâreti (Prenslîği) Anayasası*

I. Bölüm

Prenslîğin Toprakları

Madde-1-Bulgaristan Prenslîği toprakları, Büyük Millet Meclisinin onayı olmaksızın genişletilemez veya küçültülemez.

Madde-2-Yerleşim bölgelerinde yapılmadığı takdirde, sınırların düzeltilmesi Olağan Millet Meclisi tarafından da kararlaştırılabilir (madde 85/1).

Madde-3-Bulgaristan idarî olarak livalara, kazalara ve nahiyelere ayrılmıştır.

Bu idarî taksimat hakkında nâhiyelerin idâre-i muhtâre usulüne uygun olarak özel bir kanun hazırlanacaktır.

II.Bölüm

Prensin Yetkileri ve Sınırları

Madde-4-Bulgar Prenslîği, irsî ve millî temsile dayanan anayasal bir monarşidir.

Madde-5-Prens, Prenslîğin yüksek temsilcisi ve başıdır.

Madde-6¹⁸-Bulgaristan Prensi, Yüce Ekselansları ve tahtının vârisi unvanlarını taşır.

Madde-7-Bulgar Prensi, Büyük Millet Meclisinin onayı olmadan aynı zamanda başka bir ülkeyi yönetemez.

Madde-8-Prensin kişiliği kutsal ve dokunulmazdır.

Madde-9-Yasama gücü, Prens ve millî temsile aittir.

Madde-10-Prens, Millî Meclis tarafından kabul edilen yasaları onaylar ve yayımlar.

Madde-11-Prens, hem barış zamanında hem de savaş zamanında Prenslîkteki tüm askeri kuvvetlerin başkomutanıdır. Askerî rütbeleri kanuna göre dağıtır. Askerî kariyere giren herkes Prense sadakat yemini eder.

Madde-12-Yürütme gücü, Prens'e aittir. Bu gücün tüm organları Prens adına ve onun yüksek denetimi altında hareket eder.

---

* Anayasanın çevirisi tarafımızdan yapılmıştır. Çeviride, Anayasanın, İngilizce çevirisine yer veren Black'ın metni (Black, 1943:291-309) ile tadil görmüş şekliyle Osmanlıcaya çevirisini gerçekleştiren Hıristof'un (Hıristof;1330) metni esas alınmıştır. Bununla birlikte, karşılaştırma ve tereddüt edilen kelime ve ibâreler bakımından, Anayasanın orjinalini ihtiva eden Bulgarca ve Fransızca metinlere (BOA, HR.SYS., 323/1,1886;<https://parliament.bg/bg/17>) başvurmak gerekmiş, bu yönde, internet çeviri programlarından destek sağlanmıştır. Çeviride, metnin aslına sâdik kalmaya gayret gösterilmiş, terminolojik dili muhâfaza amacıyla bazen yoruma gidilmiştir.

¹⁸ 1893 yılında tadil olunan şekli: “Bulgaristan Prensi, Bulgaristan Prensi ve Tahtın Vârisi Yüce Majesteleri unvanını taşır” (BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -8, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -10, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6,-13, 1894). Madde 1911 yılında da değişmiştir.

Madde-13-Yargı gücü, bütünüyle, mahkemelere ve Prens adına hareket eden kişilere aittir. Prens bu yerler ve kişilerle olan ilişkileri özel düzenlemelerle belirlenir.

Madde-14-Prens, ceza muhakemesi kanununda belirlenen kurallara göre cezaları hafifletme ve değiştirme hakkına sahiptir.

Madde-15-Prens, ceza davalarında af hakkına sahiptir. Af hakkı, Millet Meclisi ile birlikte Prense aittir.

Madde-16-Prens 14 ve 15. maddelerde belirtilen hakları, Bakanları Anayasayı ihlal etmekten mahkum eden cezaları kapsamaz.

Madde-17-Prens, dış ülkelerle olan tüm ilişkilerinde Beyliğin temsilcisidir. Beylik adına ve Millî Meclisin onayıyla, Prenslığın yönetimine ilişkin olarak komşu ülkelerin hükümetleriyle, bu hükümetlerin katılımı ve yardımının gerekli olduğu özel anlaşmalar yapılabilir.

Madde-18-Prensten çıkan kararnameler ve yönetmelikler, tüm sorumluluğu üstlenen ilgili Bakanlar tarafından imzalandığında yürürlüğe girer.

III. Bölüm

Prens İkamet Yeri

Madde-19-Prens, Beylikte sürekli olarak bulunmak zorundadır. Prenslikten geçici olarak ayrıldığında, yokluğunda özel bir kanunla belirlenecek hak ve görevlerle donatılan bir vekil atar. Prens ayrılışı ve vekilin atanması, Prens ilanı ile halka duyurulur.

Madde-20-Tahtın vârisi de Prenslikte yaşar ve orayı ancak Prens rızasıyla terk edebilir.

IV. Bölüm

Prenslığın Arması, Mührü ve Milli Sancağı

Madde-21-Bulgar arması, koyu kırmızı bir zemin üzerinde, konulmuş hükümdarlık tacını taşıyan altın aslandan oluşur.

Madde-22-Prenslığın arması devlet mührü üzerinde tasvir edilmiştir.

Madde-23-Bulgar millî bayrağı üç renklidir ve yatay olarak yerleştirilmiş beyaz, yeşil ve kırmızı renklerden oluşur.

V. Bölüm

Prenslığe Veraset Usulü

Madde-24-Prenslük, ilk seçilen Prens en büyük erkek evladına irsen intikal eder. Veraset özel bir kanunla düzenlenir.

VI. Bölüm

Prens Rüşt Yaşı, Nâipliği ve Vesayeti

Madde-25-Hüküm süren Prens ve tahtın vârisi 18 yaşında reşit olur.

Madde-26-Prens bu yaşa gelmeden tahta çıkarsa, reşit olana kadar onun için Nâiplik ve Vesayet oluşturulur.

Madde-27-Nâiplik, Büyük Millet Meclisi tarafından seçilen üç nâipten oluşur.

Madde-28-Hükümdar Prens, tahtın vârisi reşit değilse, hayatta iken üç nâip atayabilir. Ancak bu durumda Büyük Millet Meclisinin muvâfakatı ve onayı gerekir.

Madde-29-Nâiplik üyeleri, bakanlar, başkan ve temyiz mahkemesi üyeleri veya bu görevleri kusursuz bir şekilde yapmış kişiler olabilir.

Madde-30-Nâiplik üyeleri bu göreve geldiklerinde, Büyük Millet Meclisi huzurunda Prense ve Anayasaya sadık kalacaklarına dair yemin ederler. Daha sonra halka bir bildiriyle, Prenslik yetkisi sınırları içinde ve Prens adına Beyliğin yönetimini üstlendiklerini duyururlar.

Madde-31-Prens, reşit olduğunda, yemin ettikten ve kamuoyuna ilan ettikten sonra Prenslığın yönetimini üstlenir.

Madde-32-Reşit olmayan bir Prensın yetiştirilmesi ve mülkünün yönetimi, dul Prensese ve Prensesein rızasıyla Bakanlar Kurulu tarafından atanan vasilere aittir.

Madde-33-Nâiplik üyeleri, reşit olmayan bir Prensın vasisi olamazlar.

VII. Bölüm

Prensın Tahta Çıkması ve Yemini

Madde-34-Prensın ölümünden sonra, vârisi tahta çıkar ve Büyük Millet Meclisinin derhal toplanmasını emrederek önünde şu yemini eder:

“Prenslığın Anayasasını ve kanunlarını kutsal ve dokunulmaz bir şekilde koruyacağıma ve tüm eylemlerimde sadece Prenslığın refahını ve iyiliğini gözeteyeceğime Yüce Tanrı'nın adına yemin ederim. Tanrı bana yardım etsin”.

VIII. Bölüm

Prens ve Ailesinin Tahsisatı

Madde-35-Millî Meclis, Prens ve sarayının bakımı için yılda altı yüz bin frank tahsis eder. Bu miktar, Millî Meclisin onayı olmadan artırılmaz ve Prensın onayı olmadan azaltılamaz.

Madde-36-Millet Meclisi, Taht vârisinin reşit olma yaşına ulaştığı andan itibaren tahsisin ödenmesini kararlaştırır.

IX. Bölüm

İnanç

Madde-37-Bulgar Prenslığının resmî dini, Hıristiyan dini Şark Ortodoks mezhebidir.

Madde-38¹⁹-Bulgaristan Prensi ve onun soyundan gelenler, Ortodoks mezhebinden başka bir mezhebe mensup olamazlar. Ancak ilk seçilen Prens başka bir mezhebe mensup ise onu koruyabilir.

Madde-39-Dinî açıdan Bulgar Kilisesinin dinî bölgesinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan Bulgar Prenslığı, nerede olursa olsun Bulgar Kilisesinin en yüksek manevi otoritesi olan Aziz Sinode'ye tâbidir. Prenslük, inançla ilgili tüm konularda Evrensel Doğu Kilisesiyle birliğini korur.

Madde-40-Ortodoks olmayan Hıristiyanlar ve Hıristiyan olmayan sakinler, gerek Prenslüğün tebaası olsun veya bu şekilde kabul edilsinler, gerekse yabancı olup Bulgaristan'da sürekli veya sadece geçici olarak ikamet etsinler, dinî âyinleri mevcut yasalara aykırı olmadığı sürece ibadet özgürlüğünden yararlanırlar.

Madde-41-Dinî inançları nedeniyle hiç kimse yürürlükteki kanunların herkesi bağlayan yükümlülüklerinden kaçamaz.

Madde-42-Ortodoks olmayan Hıristiyanların ve Hıristiyan olmayanların dinî işleri, bu konuda çıkarılacak yasalar çerçevesinde, yetkili bir Bakanın yüksek gözetimi altında kendi dinî makamları tarafından yönetilir.

X. Bölüm

Kanunlar

Madde-43-Bulgar Prenslığı, bu Anayasada belirtilen şekillerde yapılan ve ilan edilen kanunlara göre yönetilir.

Madde-44-Hiçbir kanun, gerçek anlamını yorumlama hakkına da sahip olan Millî Meclis tarafından görüşülüp kabul edilmedikçe, yayımlanamaz, eklenemez, değiştirilemez veya yürürlükten kaldırılamaz.

Madde-45- Millî Meclis tarafından kabul edilen yasa, Prensin onayına sunulur.

Madde-46-Prens tarafından onaylandıktan sonra kanun aynen ilan edilmelidir. Kanunun yayımı sırasında, Millet Meclisi tarafından kabul edildiği belirtilmelidir. Yayımlanmadıkça hiçbir kanunun gücü ve etkisi yoktur.

---

¹⁹ 1893 yılında tadil olunan şekli: “Bulgaristan Prensi, Ortodoks mezhebinden başka bir mezhebe mensup olamaz. Bununla birlikte, seçilen Bulgaristan Prensi, başka bir Hıristiyan mezhebine mensupsa, hem kendisi hem de Tahtın ilk vârisi onu koruyabilir” (BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -8, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -10, 1894.; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -13, 1894). Madde 1911 yılında da değişmiştir.

Madde-47-Devlet bir iç veya dış tehlikeyle tehdit edilir ve Millet Meclisi toplanamazsa, bu durumda, Prens, Bakanlar Kurulunun talebi üzerine ve Bakanların ortak sorumluluğu altında kanun olarak bağlayıcılığı olan emirnameler çıkarabilir ve emirler verebilir. Bu tür olağanüstü kararnameler ve emirler, bundan sonra toplanan ilk Millet Meclisinin onayına sunulur.

Madde-48-Üstte 47. maddede sözü edilen emirler, her zaman Millet Meclisinin muvâfakatı ile tesis edilmiş olan vergi ve katkı payları hakkında geçerli olamaz.

Madde-49-Kanun yayımlanırken bu Anayasada belirtilen şartların yerine getirilip getirilmediğine karar verme yetkisi Millet Meclisine aittir.

Madde-50-Bir kanunun uygulanmasına ilişkin düzenlemeler ve bu amaçla alınması gereken tedbirler yürütme organına bağlıdır.

XI. Bölüm

Kamu Malı

Madde-51-Tüm kamu mülkü Bulgar Prenslğine aittir; ne Prens ne de akrabaları ona sahip olur.

Madde-52-Bu malların devri veya rehin edilme şekli ile gelirlerinin kullanılması kanunla belirlenir.

Madde-53-Kamu mülkü, yetkili bir Bakan tarafından yönetilir.

XII. Bölüm

Bulgaristan Prenslği Vatandaşlığı

I.Kısım

Genel Kurallar

Madde-54-Bulgaristan'da doğan ve başka bir uyruğa geçmemiş olanlar ile ebeveyni Bulgar uyruklu olup yurtdışında doğmuş olanlar Bulgaristan Prenslği uyruklu sayılır.

Madde-55-Yabancılar Bulgar vatandaşlığına Millet Meclisinin onayıyla kabul edilirler.

Madde-56-Beyliğin her vatandaşı, askerlik hizmetini tamamladıktan ve Prenslikle ilgili diğer yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra çıkarılacak özel bir kanuna göre vatandaşlıktan çıkabilir.

Madde-57-Bulgar vatandaşları kanun önünde eşittir. Bulgaristan'da ayrıcalıklı sınıf yoktur.

Madde-58²⁰-Bulgar Prenslğinde asalet veya diğer ayrıcalık unvanları yanı sıra şeref unvanları da bulunamaz.

---

²⁰ 1893 yılında tadil olunan şekli: "Bulgaristan Prenslği'nde asalet ve diğer ayrıcalık unvanları bulunamaz" (BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -8, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -10, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -13, 1894).

Madde-59²¹-Prens, savaş sırasında ve sadece seçkin eylemler için askerî personele nişan verme hakkına sahiptir.

Madde-60-Siyasi haklardan sadece Bulgar Prenslığı vatandaşları, medeni haklardan ise kanunlara göre Prenslikte yaşayan herkes yararlanır.

Madde-61-Bulgar Prenslığında hiç kimse insan satın alamaz veya satamaz.

Her köle, cinsiyeti, dini ve milliyeti ne olursa olsun, Bulgar topraklarına girer girmez özgür olur.

Madde-62-Kamu düzenine ilişkin kanunlar ve Polis kanunları Prenslikte yaşayan herkes için bağlayıcıdır.

Madde-63-Beylikte bulunan tüm gayrimenkuller, yabancılara ait olsalar dahi Bulgar kanunlarına tâbidir.

Madde-64-Diğer tüm durumlarda, yabancı uyruklu kişilerin Prenslük içindeki konumu özel kanunlarla düzenlenir.

II.Kısım

Devlet Hizmeti ve Kamu Görevi

Madde-65-Sadece Bulgar vatandaşları, devlet görevi ile kamu ve askerlik hizmetlerinde bulunabilir.

Madde-66-Yabancı uyruklular da hizmete kabul edilebilir, ancak bunun için her defasında Millet Meclisinin onayı gerekir.

III.Kısım

Mülkiyet Hakkı

Madde-67-Mülkiyet hakkı dokunulmazdır.

Madde-68-Kamulaştırma, kamu yararına dayanılarak, adil ve peşin ödemeyeyle yapılabilir. Kamulaştırma şekli özel bir kanunla belirlenir.

IV.Kısım

Vergi ve Yükümlülükler

Madde-69-Bulgaristan Prenslığının her vatandaşı, istisnasız olarak, kanunla belirlenen vergi, katkı payı ve diğer yükümlülükleri yerine getirmekle yükümlüdür.

Madde-70-Prens ve Taht vârisi her türlü vergi, katkı ve diğer harçlardan muaftır.

---

²¹ 1893 yılında tadil olunan şekli: “Prensin nişan verme hakkı vardır. Nişanların oluşturulması özel bir kanuna tabidir” (BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -8, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -10, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -13, 1894).

V.Kısım

Askerlik Hizmeti

Madde-71-Her Bulgar vatandaşı kanununa göre askerlik hizmeti yapmakla yükümlüdür.

Madde-72-Suçlu askerî personel, ancak aktif hizmette olduklarında askeri mahkemelerde yargılanır.

VI.Kısım

Kişi, Konut ve Yazışma Dokunulmazlığı

Madde-73-Hukuken kurulmuş yetkili bir mahkeme tarafından karar verilmedikçe hiç kimse cezalandırılmaz.

Madde-74-Tutuklama ve mesken aramaları ancak kanunla belirtilen kurallara uygun olarak yapılabilir.

Madde-75-Hiç kimse kanunla belirlenmemiş bir cezaya tabi tutulamaz.

İşkence ve mülke el konulması yasaktır.

Madde-76-Kamu güvenliğini ihlal edebilecek olayların meydana gelmesi durumunda, Prens ilk Millî Meclis toplantısında onaya sunmak üzere bir kararname yayınlamak Prensliğin tümünde veya bazı bölgelerde 73 ve 74. maddeleri askıya alma hakkına sahiptir.

Madde-77-Özel mektup ve özel telgrafların gizliliğine dokunulamaz.

Kamu görevlilerinin mektup ve telgrafların gizliliğini ihlal etme sorumluluğu özel bir kanunla düzenlenir.

VII.Kısım

Millî Eğitim

Madde-78-İlköğretim, Bulgaristan Prensliğinin tüm vatandaşları için ücretsiz ve zorunludur.

VIII.Kısım

Basın özgürlüğü

Madde-79-Basın özgürdür. Sansüre izin verilmez. Yazarlardan, yayıncılardan ve matbaacılar arasında herhangi bir teminat istenmez. Yazar, Beylikte biliniyor ve yaşıyorsa, yayıncı, matbaacı ve dağıtıcılar hakkında kovuşturma yapılmaz.

Madde-80-Kutsal yazılar, kilise kitapları ve Ortodoks Kilisesinin esaslarıyla ilgili eserler ile Ortodoks Okullarının kullanımına yönelik din el kitapları, önceden Ruhban Meclisinin (Saint Synode) onayına sunulacaktır.

Madde-81-Basın suçları genel mahkemelerde kanuna göre görülür.

IX.Kısım

Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü

Madde-82-Bulgar Prenslığı sakinleri, herhangi bir konuyu tartışmak için önceden izin almaksızın barışçıl ve silahsız bir şekilde toplanma hakkına sahiptir. Açık havada yapılan halka açık toplantılar olağan polis düzenlemelerine tâbidir.

Madde-83-Bulgar vatandaşları, derneğin amacı ve kullanılan araçlar devlet güvenliğine, kamu düzenine, din ve ahlaka zarar vermediği sürece önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

X.Kısım

Dilekçe Hakkı

Madde-84-Her Bulgar tebaası, yetkili makamlara bireysel veya toplu olarak dilekçe verebilir. Kanunla kurulmuş kurumlar temsilcileri aracılığıyla şikayette bulunabilir.

XIII.Bölüm

Millî Temsil

Madde-85-Bulgaristan Prenslığında temsil; Olağan Millet Meclisi ve Büyük Millet Meclisi tarafından gerçekleştirilir.

XIV.Bölüm

Olağan Millet Meclisi

I.Kısım

Olağan Millet Meclisinin Oluşumu

Madde-86²²-Olağan Millet Meclisi, her iki cinsiyetten on bin kişiye bir temsilci olmak üzere doğrudan halk tarafından seçilen temsilcilerden oluşur.

Temsilciler üç yıl için seçilirler.

21 yaşını doldurmuş, medeni ve siyasi haklara sahip tüm Bulgar vatandaşları oy kullanma hakkına sahiptir.

---

²²1893 yılında tadil olunan şekli: “Olağan Ulusal Meclis, her iki cinsiyetten yirmi bin kişi başına bir milletvekili oranında doğrudan oy ile seçilen Temsilcilerden oluşur.

Temsilciler beş yıl için seçilirler.

21 yaşını doldurmuş, medeni ve siyasi haklara sahip tüm Bulgar vatandaşları oy kullanma hakkına sahiptir.

Millî temsil için uygun olanlar, medeni ve siyasi haklardan yararlanan, 30 yaşında ve okuma-yazma bilen tüm Bulgar vatandaşlarıdır.

Seçimlerin düzeni için özel bir seçim kanunu hazırlanacaktır”.

(BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -8, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -10, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -13, 1894).
Madde 1911 yılında da değişmiştir.

Millî temsil için uygun olanlar, medeni ve siyasi haklardan yararlanan, 30 yaşında ve okuma-yazma bilen tüm Bulgar vatandaşlarıdır.

Seçimlerin düzeni için özel bir seçim kanunu hazırlanacaktır.

Madde-87-Temsilciler sadece seçmenlerini değil, tüm milleti temsil eder. Bu nedenle seçmenlerinden herhangi bir zorunlu talimat kabul edemezler. Temsilciler Bulgaristan'ın ihtiyaçlarını kendi inanç ve vicdanlarına göre tartışma konusunda tam bir özgürlüğe sahiptir.

Madde-88-Oturum açılır açılmaz, en yaşlı üyenin başkanlığındaki Millet Meclisi, derhal Başkan ve Başkan Yardımcılarının seçimine geçer.

Madde-89-Millet Meclisi, kendi işleri için üyeleri arasından gerekli olduğu kadar sekreter seçer.

Madde-90-Bakanlar, Meclis oturumlarında hazır bulunabilir ve müzâkerelere katılabilir. Meclis, Bakanları konuşmak istediklerinde dinlemekle yükümlüdür.

Madde-91-Prens, sunulan tasarı ve teklifler hakkında, bakanların yerine veya onlarla birlikte, Meclise açıklama yapmak üzere 90. maddede belirtilen haklardan yararlanan özel Komiserler atayabilir.

Madde-92-Meclis, gerekli bilgi ve açıklamaları yapmak üzere Bakanları ve Komiserleri toplantılarına davet edebilir. Bakanlar ve Komiserler Mecliste hazır bulunmak ve istenen açıklamaları bizzat iletmekle yükümlüdürler. Bakanlar ve Komiserler, sorumlulukları dâhilinde, yersiz ifşası Devlet çıkarlarına zarar verebilecek gerçekler konusunda sessiz kalabilirler.

II.Kısım

Meclis Üyelerinin Fikir Özgürlüğü ve Dokunulmazlığı

Madde-93-Meclisin her üyesi, görüşünü özgürce açıklama, kanaat ve vicdanına göre oy kullanma hakkına sahiptir. Hiç kimse kendisinden bu konuda beyan ettiği görüşün hesabını soramaz ve bu nedenle onu kovuşturamaz.

Madde-94-Oturumlarda uyulacak kurallarla ilgili olarak Başkanın hakları ve Meclis üyelerinin sorumlulukları, Meclis İçtüzüğünde belirlenir.

Madde-95-Meclisin oturumu esnasında suç veya ceza kanununun öngördüğü fiilleri işleyen Meclis üyeleri, Meclisin ön izni olmaksızın mahkeme önüne çıkarılamaz.

Madde-96-Millet Meclisi üyeleri, oturumun açılmasından önceki beş gün ve oturum süresi boyunca ceza kanununun öngördüğü ağır cezalara yol açan suçlarla itham edilmedikçe tutuklanamaz veya yargılanamaz. Bu durumda bir Temsilcinin tutuklanması derhal Millet Meclisine bildirilir ve ancak onun izin vermesinden sonra yasal işlemlere başlanır.

Madde-97-Temsilciler, açılıştan önceki beş gün içinde ve Meclis oturumunun tamamı boyunca borç için tutuklanamaz.

Madde-98-Ölen veya ayrılan Meclisin üyelerinin doldurulmasına ilişkin hükümler seçim kanunu ile belirlenir.

III.Kısım

Millet Meclisi Oturumlarının Aleniyeti

Madde-99-Millet Meclisi oturumları halka açıktır.

Madde-100-Başkan, Bakanlar veya Komiserlerden biri ile Meclis üyelerinden en az üçü toplantıya dışarıdan kimsenin alınmamasını önerebilir. Böyle bir öneri gizli görüşülür ve hazır bulunan üyelerin oy çokluğu ile karara bağlanır.

Madde-101-100. maddede belirtilen karar, Başkan tarafından kamuya ilan edilir.

Madde-102-Toplantı salonuna veya Meclisin bulunduğu binaya silahlı olarak kimse giremez. Askeri muhafızlar ve genel olarak silahlı kuvvetler, Meclisin çoğunluğu istemedikçe, Meclis binasına, bina yakınına veya toplantı salonunun kapılarının yakınına yerleştirilemez.

Madde-103-Meclisin, Başkanın emri altında kendi iç polisi vardır.

Madde-104-Meclis kendi iç düzenini sağlar ve işleyiş usulünü belirler.

XV.Bölüm

Millet Meclisinin Yetkileri

Madde-105-Millet Meclisinin yetkileri şunlardır:

- 1) Kanun tasarılarını 44. maddeye göre müzâkere etmek,
- 2) Devlet adına borçlanma, vergi ve her türlü katkı paylarının artırılması, azaltılması veya tesis edilmesi tekliflerini, bunların dağıtımını ve tahsil şekillerini görüşmek,
- 3) Vadesi gelen ve tahsilatı imkânsız hale gelen vergi ve katkı paylarının affına karar vermek,
- 4) Yıllık gelir ve gider bütçesini görüşmek,
- 5) Bütçede belirtilen meblağların giderlerini kontrol etmek,
- 6) Bütçenin kullanımına ilişkin ayrıntılı verileri Meclise sunmakla yükümlü olan Hesap Divanının hesaplarını incelemek,
- 7) Bakanların sorumlulukları hakkında soru sormak.

Madde-106-Meclis, her türlü dilekçe ve talepleri kabul etme ve ilgili Bakanlara iletme hakkına sahiptir. Meclis, idarenin tüm dallarında Soruşturma Komisyonları atama hakkına sahiptir.

Bakanlar, Meclis istediği zaman açıklama yapmakla yükümlüdür.

Madde-107-Meclis üyelerinin Hükümete soru sorma hakları vardır. İlgili bakanlar bu soruları cevaplamakla yükümlüdür.

XVI. Bölüm

Kanun Teklif ve Tasarılarının Meclise Sunulması ve Müzâkeresi

Madde-108-Kanun teklif yetkisi Prense ve Millet Meclisine aittir.

Madde-109-Kanun tasarı ve teklifleri, Prensın emriyle ilgili bakanlar tarafından Millet Meclisine sunulur.

Her Meclis üyesi, mevcut üyelerin dörtte biri tarafından desteklenmesi hâlinde kanun tasarı veya teklifi sunabilir.

Madde-110-Millet Meclisine sunulan herhangi bir kanun tasarı veya teklifi, tamamı oylanmadığı sürece geri çekilebilir.

Madde-111-Millet Meclisi, sunulan tekliflerde değişiklik, ekleme ve düzeltmeler yapabilir.

Madde-112-Hükümet, sunduğu kanun tasarisında yapılan değişiklik, ekleme ve düzeltmeleri kabul etmezse, tasarisını geri çekebilir veya açıklama ve değerlendirmeler yaparak ilk haliyle ya da metne girmesini uygun gördüğü değişiklik ve ilavelerle birlikte yeniden sunabilir.

Madde-113-Meclis tarafından bütünüyle reddedilen bir kanun tasarı, aynı toplantı devresinde Meclise değiştirilmeden sunulamaz. Böyle bir proje başka bir toplantı devresinde sunulabilir.

Madde-114²³-Millet Meclisine sunulan tasarı veya teklifler, Meclis üyelerinin yarısından fazlası toplantıda hazır bulunduğunda oylanabilir.

Madde-115²⁴-Meclis üyeleri, şahsen, açık ve sözlü olarak oy kullanırlar. Oylama, en az on üyenin talebi halinde gizli oyla da yapılabilir.

Madde-116-Meclis oy çokluğu ile karar verir.

Madde-117-Oyların eşit olarak bölünmesi durumunda tasarı veya teklif reddedilmiş sayılır.

Madde-118-Prens, Mecliste alınan ve kendisine sunulan her onay hakkındaki kararını toplantı devresi süresinde Meclise bildirmek zorundadır

---

²³ 1893 yılında tadil olunan şekli: “Millet Meclisine sunulan tasarı veya teklifler, Meclis üyelerinin üçte birinden fazlası oturumda hazır bulunduğunda oylanabilir” (BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -8, 1894.; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, (-10; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -13, 1894).

²⁴ 1893 yılında tadil olunan şekli: “Meclis üyelerinin şahsen ve alenen oy kullanmaları zorunludur. Oylama, en az on üyenin talep etmesi ve Millet Meclisi tarafından kabul edilmesi halinde gizli de olabilir” (BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -8, 1894.; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -10, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -13, 1894).

XVII. Bölüm

Bütçe

Madde-119- Bütçe, her yıl görüşülmek üzere Millet Meclisine sunulur.

Madde-120-Bütçe, Millet Meclisi tarafından kabul edildikten sonra onay için Prense sunulur.

Madde-121-Millet Meclisi Bütçe tasarısını madde madde görüşür. Tasarıda herhangi bir değişiklik yaparsa veya reddederse, buna neden olan sebepleri belirtir.

Madde-122-Meclisin toplanmasının mümkün olmadığı ve daha sonraya bırakılmayacak giderlerin yapılmasının zorunlu olduğu hallerde, ivedi ve zaruri giderlere ilişkin olarak yapılan harcamalar Millet Meclisi tarafından onaylanıncaya kadar, bir önceki yılın bütçesi Bakanların sorumluluğunda yürürlükte kalır. Meclis onayı, takip eden ilk oturumda verilir.

XVIII. Bölüm

Devlet Borçlanmaları

Madde-123-Millet Meclisinin onayı olmadan hiçbir borç alınamaz.

Madde-124-Yasama süresi dışında, acil olağanüstü giderlerin karşılanması için borç verilmesi zorunlu hale gelirse, Meclis derhal olağanüstü toplantıya çağrılır.

Madde-125²⁵-Millet Meclisinin toplanmasının önünde ciddi engeller varsa, Prens, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, en yakın Millet Meclisi onayına sunmak koşuluyla bir milyon franka kadar borç kararı verebilir.

Madde-126²⁶-Bütçe sarfiyat kısmında mevcut olmayan harcamalar gerekli olduğunda, Prens, 125. maddede belirtilen usule göre ve harcamaların toplamı 300.000 frankı geçmemek koşuluyla Devlet fonlarından harcama yapılmasını emredebilir

---

²⁵ 1893 yılında tadil olunan şekli: “Millet Meclisinin toplanmasının önünde ciddi engeller varsa, Prens, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, en yakın Millet Meclisinin onayına sunulması koşuluyla, üç milyon franka kadar borç kararı verebilir”. (BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -8, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -10, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -13, 1894).

²⁶ 1893 yılında tadil olunan şekli: “Bütçe sarfiyat kısmında mevcut olmayan harcamalar gerekli olduğunda, Prens, 125. maddede belirtilen usule göre ve harcamaların toplamı 1 milyon frankı geçmemek koşuluyla Hazine fonlarından harcama yapılmasını emredebilir” (BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -8, 1894.; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -10, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -13, 1894).

XIX. Bölüm

Meclisin Toplanması

Madde-127-Prens, meclisi her yıl düzenli olarak toplar. Toplantı dönemi 15 Ekim'den 15 Aralık'a kadar sürer. Ancak gündemde önemli işler varsa Meclis olağanüstü toplantıya da çağrılabilir.

Madde-128-Meclisin yeri ve madde 127'de belirtildiği gibi süresi, Prens tarafından imzalanan Toplantı Kararnamesinde belirlenir.

Madde-129-Meclisin olağan oturumu, Prens ve Millet Meclisinin karşılıklı rızasıyla uzatılabilir.

Madde-130-Prens, Meclisi bizzat veya vekaleten bu amaç için özel olarak tayin edilen bir delege vasıtasıyla açar ve kapatır.

Madde-131-Meclisin açılışından önce, tüm üyeler inançlarının âyinlerine göre aynı anda şu yemini ederler:

"Anayasaya saygı göstereceğime ve koruyacağıma ve Meclisteki görevlerimi yerine getirirken aklımlı ve vicdanımı takip ederek her zaman milletin ve Prens'in iyiliğini göz önünde bulunduracağıma tek Tanrı adına yemin ederim. Tanrı yardımcım olsun! Amin!"

Madde-132-Din adamları yemin etmezler; ülkenin ve Prens'in ortak iyiliğini göz önünde bulundurarak her şeyi vicdanlarına göre yapacaklarına ciddiyetle söz verirler.

Madde-133-Prens'in Meclis açılış konuşması, ülkenin durumunu anlatır ve Meclis tarafından değerlendirilmek üzere sunulması gereken proje ve önerileri belirtir.

Madde-134-Prens'in konuşmasına cevaben Meclis, Prens'e bir cevap konuşması sunar.

Madde-135-Meclisin toplanmasından sonra Prens, oturumu en fazla 2 ay süreyle erteleyebilir. Aynı toplantı döneminde yeni bir erteleme ancak Meclisin rızasıyla gerçekleşir.

Madde-136-Prens, Meclisi feshedebilir ve yeni Meclis seçimi yapılmasını emredebilir.

Madde-137-Yeni seçimler en geç iki ay içinde yapılır ve yeni Meclis, eski Millet Meclisinin dağılmasından sonra en geç dört ay içinde açılır.

Madde-138-Millet Meclisi üyeleri, Prens tarafından çağrılmadan toplantı yapamazlar. Meclisin ertelenmesi, kapatılması veya feshedilmesinden sonra da toplantı yapamazlar.

Madde-139²⁷-Meclisin toplandığı yerde oturmayan Millet Meclisi üyeleri, gidiş ve dönüş yolculukları için günlük harçlık ve yol masrafları alırlar.

Bu ödeneklerin miktarı özel bir kanunla belirlenir.

---

²⁷ 1893 yılında tadil olunan şekli: "Millet Meclisi üyeleri günlük bir ödenek alırlar. Millet Meclisinin bulunduğu yerin dışında ikamet eden üyelere yol giderleri tahsis edilir" (BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -8, 1894.; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -10, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -13, 1894).

XX. Bölüm

Büyük Millet Meclisi

I. Kısım

Büyük Millet Meclisinin Yetkileri

Madde-140-Büyük Millet Meclisi, Prens, Nâiplik veya Bakanlar Kurulu tarafından toplanır.

Madde-141²⁸-Prens aşağıdaki amaçlarla Büyük Millet Meclisini toplantıya çağırır:

1) Prenslik topraklarının herhangi bir bölümünün devri veya mübadelesi meselelerini görüşmek.

Bu konular, Mecliste hazır bulunan üyelerin oy çokluğu ile karara bağlanır.

2) Anayasayı değiştirmek veya tadil etmek.

Bu konulardaki karar, Meclis üyelerinin üçte ikisinin onayını gerektirir.

Madde-142-Büyük Millet Meclisi, yalnızca Prenslik topraklarının herhangi bir bölümünün verilmesi veya mübadelesi konularını görüşmek üzere Nâiplik tarafından toplantıya çağrılabilir.

Bu konular, Mecliste bulunan üyelerin oybirliği ile karara bağlanır.

Madde-143-Bakanlar Kurulu, Büyük Millet Meclisini aşağıdaki hallerde toplantıya çağırır:

1) Hüküm süren Prens vâris bırakmadan ölmesi halinde yeni Prensi seçmek. Seçim, mevcut Meclis üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile yapılır.

2) Taht vârisi reşit olmadığında Nâiplerin seçimini yapmak.

Bu seçim, Meclis'teki üyelerin salt çoğunluğu ile kararlaştırılır.

II. Kısım

Büyük Millet Meclisinin Oluşumu

Madde-144²⁹-Büyük Millet Meclisi, doğrudan doğruya halk tarafından seçilen temsilcilerden oluşur. Bu temsilcilerin sayısı, her iki cinsiyetten 10.000 kişiye düşen iki temsilci oranında, Olağan Millet Meclisi üyelerinin iki katı olmalıdır.

Seçimlerin düzeni için özel bir seçim kanunu çıkarılır.

---

²⁸ 1893 yılında tadil olunan şekli: "Prens aşağıdaki amaçlarla Büyük Millet Meclisini toplantıya çağırır:

1)Prenslik topraklarının herhangi bir bölümünün devri veya mübadelesi meselelerini görüşmek,

2)Anayasa'nın 7. maddesinde öngörülen konu hakkında karar vermek,

3)Anayasayı değiştirmek veya tadil etmek. Bu konulardaki karar, Meclis üyelerinin üçte ikisinin onayını gerektirir" (BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -8, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -10, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -13, 1894).

²⁹ 1893 yılında tadil olunan şekli: "Büyük Millet Meclisi, doğrudan halk tarafından seçilen temsilcilerden oluşur. Bu temsilcilerin sayısı, her iki cinsiyetten yirmi bin kişi başına iki temsilci oranında, Olağan Millet Meclisi üyelerinin iki katı olmalıdır. Seçimler özel bir seçim yasasına göre yapılır" (BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -8, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -10, 1894.; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -13, 1894).

Madde-145-Başkan, Başkan Yardımcısı ve gerekli sayıda Sekreter, Meclis tarafından kendi üyeleri arasından seçilir. Bu seçimler yapılincaya kadar üyelerin en yaşlısı Başkanlık koltuğuna oturur.

Madde-146-Büyük Millet Meclisi, ancak Anayasaya göre çağrıldığı 141-143. maddelerde sayılan meseleleri ele alır ve bunları çözdükten hemen sonra dağılır.

Madde-147-Bu Anayasanın 87, 90, 92, 93-104*, 114, 115, 131 ve 132 nci maddeleri Büyük Millet Meclisi hakkında da uygulanır.

XXI. Bölüm

Hükümetin Temel Organları:Bakanlar Kurulu ve Bakanlıklar

Madde-148-Hükümetin büyük organları şunlardır:

Bakanlar Kurulu,

Bakanlar.

Madde-149-Prensın yüksek gözetimi ve yönetimi altındaki yürütme yetkisi (madde 12) Bakanlara ve Bakanlar Kuruluna aittir.

Madde-150-Bakanlar Kurulu, Bakanların tümünden oluşur. Prens tarafından içlerinden seçilen biri Bakanlar Kurulunun başkanlığına atanır.

Madde-151-Olağan zamanlardaki görevlere ek olarak, aşağıda sayılan bazı durumlarda Bakanlar Kuruluna hak ve görevler verilir:

- 1) Prensın vârişsiz vefatı halinde, Bakanlar Kurulu ülke yönetimini devralır ve bir ay içinde yeni Prensın seçilmesi için Büyük Millet Meclisini toplar.
- 2) Prensın vefatından önce nâip tayin etmemiş olması halinde, Bakanlar Kurulu Prensliğin yönetimini üstlenir ve Büyük Millet Meclisinin bir ay içinde nâiplerin seçilmesi için toplantıya çağırılması gerekir.
- 3) Prens ölmüş ve dul kalan Prenses hamile kalmışsa, Prenslık, Prensesin doğum yapmasına kadar Bakanlar Kurulu tarafından yönetilir.
- 4) Nâiplerden birinin ölmesi halinde, Bakanlar Kurulu, 2. fıkradaki hükümlere göre yeni bir Nâip seçmek üzere Büyük Millet Meclisini toplantıya çağırır.
- 5) Bakanlar Kurulu, bu maddenin 1 ilâ 4. fıkralarında belirtilen hallerde, Beyliğin idaresini üstlenerek bunu bir bildiri ile milletin bilgisine sunar.
- 6) Bakanlar Kurulu Beyliği yönettiği sürece Bakanları değiştiremez.

---

* Anayasanın Fransızca metni 93'üncü maddeden sonra virgül koyarak 104'üncü maddeyi saymaktadır. Bulgarca ve İngilizce ve Osmanlıca metinler ise 93 ile 104 arasına tire (-) koyarak; 93 ilâ 104 arası maddeleri de ilave etmiş olmaktadırlar. Olağan Meclisin bu maddelere ilişkin düzenleme alanına bakıldığında Fransızca metnin hatalı olabileceği akla yakın görünmektedir.

7) Bakanlar Kurulu üyeleri, Prensliği geçici olarak yönettikleri sürede yalnızca bakanlık maaşlarını alırlar.

Madde-152-Bakanlar Prens tarafından atanır ve görevden alınır.

Madde-153-Bakanlar, Prens ve Millet Meclisi önünde, ortaklaşa alınan tüm önlemlerden müştereken ve her biri yetkileri dâhilindeki eylemlerinden kişisel olarak sorumludur.

Madde-154-Prens tarafından imzalanan herhangi bir resmi işlem, niteliğine göre ya tüm Bakanlar ya da ilgili Bakan tarafından imzalanmalıdır.

Madde-155-Millet Meclisi tarafından, ülkeye veya Prense karşı ihanet, Anayasayı ihlal veya şahsî çıkarları amacıyla Prensliğe zarar vermektan Bakanların yargılanması istenebilir.

Madde-156-Bakanların kovuşturulmasına yönelik teklifler yazılı olmalı, yöneltilen tüm suçlamaları içermeli ve Millet Meclisi üyelerinin en az dörtte biri tarafından imzalanmalıdır.

Madde-157-Bir Bakanın yargılanması için mevcut Meclis üyelerinin üçte ikisinin çoğunluğu gereklidir.

Madde-158-Bakanlar, oluşumu bir kanunla belirlenecek olan özel bir Devlet Mahkemesinde yargılanır.

Madde-159-Prens, Millet Meclisinin onayı olmadan suçlanan bir bakanı affedemez.

Madde-160-Kanunların uygulanması, Bakanlıklar adı verilen yüksek idarî organlara emanet edilmiştir.

Madde-161³⁰-Altı bakanlık vardır:

- 1) Dışişleri ve Mezhepler Bakanlığı,
- 2) İçişleri Bakanlığı,
- 3) Milli Eğitim Bakanlığı,
- 4) Maliye Bakanlığı,
- 5) Adalet Bakanlığı,
- 6) Savaş Bakanlığı.

Madde-162-Her bakanlığın başında bir bakan bulunur.

Madde-163-Prens tüm hükümet dairelerine kişileri atama hakkına sahiptir.

Madde-164-Her memur, Prense ve Anayasaya sadık kalacağına yemin eder.

Madde-165-Memurlar görevleriyle ilgili işlemlerden sorumludur.

---

³⁰1893 yılında tadil olunan şekli: “Sekiz bakanlık vardır:

1-Dışişleri ve Mezhepler Bakanlığı,

2-İçişleri Bakanlığı,

3-Eğitim Bakanlığı,

4-Maliye Bakanlığı,

5-Adalet Bakanlığı,

6-Savaş Bakanlığı,

7-Ticaret ve Tarım Bakanlığı,

8-Bayındırlık, Yollar ve Haberleşme Araçları Bakanlığı” (BOA, A.MTZ. (04), 4/6, - 8, 1894; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -10, 1894.; BOA, A.MTZ. (04), 4/6, -13, 1894). Madde 1911 yılında da değişmiştir.

Madde-166-Hükümet tarafından atanan memurlar, esas ve miktarı özel kanunla belirlenecek bir emekli aylığı almaya hak kazanırlar.

XXII. Bölüm

Anayasa Değişikliği ve Tadili

Madde-167-Anayasanın değiştirilmesi veya tadiline ilişkin teklifler, kanunların yapılması için belirlenen usule göre yapılır (madde 108 ve 109).

Madde-168-Yukarıdaki 167. maddede ifade edilen teklifler, mevcut tüm Millet Meclisi üyelerinin oylarının üçte ikisinden fazlasının çoğunluğuyla kabul edilmelidir.

Madde-169-Büyük Millet Meclisi, 167. maddede belirtilen teklifleri görüşmek üzere toplanır. Meclisin tüm üyelerinin üçte iki çoğunluğuyla, Anayasanın değiştirilmesi ve tadili ile ilgili konularda karar verir.

KAYNAKÇA

I-Osmanlı Arşiv Belgeleri

Bab-ı Asafl Nâme-i Hümayun Defterleri (A.DVNSNMH.d.14)

Bulgaristan İradeleri (İ.MTZ. (04)

Hariciye Nezâret Tercüme Odası (HR.TO.)

Hariciye Nezâreti İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO.)

Hariciye Nezâreti Sofya Sefareti (HR.SFR.04.)

Hâriciye Nezâreti Siyasi (HR.SYS)

Hatt-ı Hümayun (H.H)

İrade Hâriciye (İ.HR)

İrade Mesail-i Mühimme (İ.MSM.)

Sadaret Bulgaristan (A.MTZ.(04)

Sadaret Nâme-i Hümayun Evrakı (A.DVN.NMH.)

Yıldız Hariciye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.HR.)

Yıldız Resmi Maruzat (Y.A.RES.)

II-Kitap, Makale ve Diğer Kaynaklar

A[hmed] H[amdi]. (1326). *Bulgar Tarihi*, Neşr. Eyüzbâde A. Nuri, Trabzon:Serâsi Matbaası.

Aydın, M. (1996).Bulgaristan Komiserliği, *Belgeler*, Türk Tarih Kurumu, C.XVII, Sy.21, Ocak, s.71-120.

Aydın, M.(1992). *Şarkî Rumeli Vilâyeti*, Ankara:Türk Tarih Kurumu.

Babanzâde İsmail Hakkı. (1329). *Hukuk-ı Esasiyye*, Konstantiniyye.

Başar, F. (1997). *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı (1717-1730)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Baykal, B.S. (1959). Makam-ı Mübareke Meselesi ve Babiâli, *Belleten*, C. XXIII, Sy.90, Ankara, s.241-266.

Bayraktarova, E. (2002). *Osmanlı Devleti-Bulgaristan Prensiği İlişkileri (1878-1908)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Bell, J.D. (1977). *Peasants in Power: Alexander Stamboliski and the Bulgarian Agrarian National Union*, Princeton University Press.

- Berlin, Ayastefanos ve Kıbrıs Muâhedenâmeler*, 1324.
- Berlin Kongresi Protokolleri Tercümesi*. (1298), İstanbul:Matbaa-i Âmire.
- Black, C.E. (1943). *The Establishment of Constitutional Government in Bulgaria*, New Jersey: Princeton University Press.
- Crampton, R.J. (2005a). *A Concise History of Bulgaria*, Second Edition, Cambridge University Press.
- Crampton, R.J. (2005b). *Bulgaria*, Oxford University Press.
- Ceylan, A. (2019).Osmanlı İdaresinde Balkanlar'da Anayasa Hareketleri: Sırbistan Örneği”, *Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Anısına Armağan*, Yayına hazırlayanlar: Prof. Dr. Abuzer Kendigelen-Doç. Dr. Saadet Yüksel, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.465-489.
- Crumbois, J.F. (2016). How well do constitutions travel across time and space?: The Belgian Constitution of 1831 in Bulgarian constitutional history 1879-1940”, *The Legal History Review*, 84, s.502-525.
- Çetin, E. (2003). *Bulgaristan Prensiği ile Osmanlı İmparatorluğu Arasında Siyasi İlişkiler (1878-1908)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Djordjeviç, D. (1984). Foreign Influences on Nineteenth-Century Balkan Constitutions, *Papers for the V. Congress of Southeast European Studies (Belgrade, September 1984)*, ed. Kot K. Shangriladze-Erica W. Townsend, Ohio:Slavica Publishers, s.72-102.
- Düstur*. (1295). I/4, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Ekici, N. (2017). *Bulgar Devleti'nin Gelişmesi (1878-1908)*, *Balkanlar El Kitabı*, C.I, 3. Baskı, Edt. Prof. Dr. Bilgehan A. Gökdağ-Prof. Dr. Osman Karatay, Ankara:Akçağ Yayınları, s.513-525.
- Emecen, Feridun M. (2011). *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, 2. Baskı, İstanbul:Timaş Yayınları.
- Engelhardt, Ed. (1328). *Türkiye ve Tanzimat Devlet-i Osmaniye'nin Tarih-i Islâhâtı 1826-1882*, müt. Ali Reşad, İstanbul.
- Erdoğan, M. (2010). *Anayasal Demokrasi*, 8. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Eren, A. (2020). *Anayasa Hukuku Dersleri*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Erim, N.(1953). *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C.I, Ankara:Türk Tarih Kurumu.
- Ersoy Hacısalihoglu, N.(2009). Bulgaristan Prensiği'nde İlan Edilen İlk Anayasa: Tırnova Anayasası, *Eskiçağ'dan Günümüze Yönetim Anlayışı ve Kurumlar*, Edt. Feridun M. Emecen, İstanbul:Kitabevi.

- Flanz, G. H. (1956). *XIX. Asır Avrupasında Anayasa Hareketleri*, çev. Necat Erder, Şerif Mardin, Aydın Sinanoğlu, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Gözler, K. (2021). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, 13. Baskı, Bursa:Ekin Basım-Yayın Dağıtım.
- Halaçoğlu, Y. (1992). Bulgaristan-Osmanlı Dönemi-, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, s.396-399.
- Hehn, P. N. (1961). *The Constitutional and Party Struggle in Serbia, 1804-1878*, New York University, Ph.D.
- Hıristof, P. (1330). *Bulgaristan Kanun-i Esâsisi*, Sofya: Balkan Matbaası.
- İnalçık, H. (1992). *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, İstanbul:Eren Yayıncılık.
- İnalçık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye*, 16. Baskı, C.I, İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jelavich, B. (2009). *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, C.I, 2. Baskı, çev. İhsan Durdu-Haşim Koç-Gülçin Koç, İstanbul:Küre Yayınları.
- Kayapınar, A. (2017a). Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti, *Balkanlar El Kitabı*, 3. Baskı, Edt. Prof. Dr. Bilgehan A. Gökdağ-Prof. Dr. Osman Karatay, Ankara:Akçağ Yayınları, s.109-131.
- Kayapınar, A. (2017b). İkinci Bulgar Krallığı, *Balkanlar El Kitabı*, 3. Baskı, Edt. Prof. Dr. Bilgehan A. Gökdağ-Prof. Dr. Osman Karatay, Ankara:Akçağ Yayınları, s.231-250.
- Kılıç, O. (1997). *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı*, Elazığ:Ceren Matbaacılık.
- Köse, O. (2006). Bulgaristan Emâreti ve Türkler (1878-1908), *Journal of Turkish Studies*, C.I, Sy. 2, 259-302.
- Kunt, İ.M.(1978). *Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Kuyucuklu, N. (1992). Bulgaristan, C.VI, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, s.391-396.
- Muâhedât Mecmuası* (1298a). C. IV, İstanbul:Ceride-i Askeriye Matbaası.
- Muâhedât Mecmuası* (1298b). C. V, İstanbul:Ceride-i Askeriye Matbaası.
- Osman Nuri. (1327). *Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı-Hayat-ı Husûsiye ve Siyasiyesi*, Cild-i Sâni, İstanbul.
- Şentürk, M.H.(1992). *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Ankara:Türk Tarih Kurumu.

- Türkgeldi, A. F.(1987a). *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, C.I, Yay. Haz. Bekir Sıtkı Baykal, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Türkgeldi, A. F.(1987b). *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, C.II, Yay. Haz. Bekir Sıtkı Baykal, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Türkgeldi, A. F.(1987c). *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, C.III, Yay. Haz. Bekir Sıtkı Baykal, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Vinkovetsky, I. (2018). Strategists and Ideologues: Russians and the Making of Bulgaria's Tarnovo Constitution, 1878–1879, *The Journal of Modern History*, Volume 90, Number 4, December, s. 751-791.
- Wright, H. F. (Edt.) (1919).*The Constitutions of the States at War 1914-1918*, Washington: Government Printing Office.
- Yalçınkaya, M.A.(2017). Osmanlı Döneminde Bulgaristan, *Balkanlar El Kitabı*, C.I, 3. Baskı, Edt. Prof. Dr. Bilgehan A. Gökdağ-Prof. Dr. Osman Karatay, Ankara:Akçağ Yayınları, s.317-326